

Rapport 2008:9 R

Uppföljning av
Högskoleverkets ämnes-
och programutvärderingar
år 2002

Högskoleverket • Luntmakargatan 13 • Box 7851, 103 99 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post hsv@hsv.se • www.hsv.se

Uppföljning av Högskoleverkets ämnes- och programutvärderingar år 2002

Utgiven av Högskoleverket 2008

Högskoleverkets rapportserie 2008:9 R

ISSN 1653-0632

Innehåll: Högskoleverket, utvärderingsavdelningen, **Britta Seeger**

Formgivning: Högskoleverkets informationsavdelning

Innehåll

Inledning	5
Sammanfattande analys	7
Antikens kultur och samhällsliv samt egyptologi	15
Generella intryck av utvärderingen och processen	15
Rekommendationer och institutionernas reaktioner	15
Arkeologi	19
Generella intryck av utvärderingen och processen	19
Rekommendationer och institutionernas reaktioner	19
Baltiska språk och keltiska språk	25
Generella intryck av utvärderingen och processen	25
Rekommendationer och institutionernas reaktioner	25
Ekonomisk historia	27
Generella intryck av utvärderingen och processen	27
Rekommendationer och institutionernas reaktioner	27
Historia	31
Generella intryck av utvärderingen och processen	31
Rekommendationer och institutionernas reaktioner	32
Högskoleingenjörsexamen	35
Generella intryck av utvärderingen och processen	35
Rekommendationer och institutionernas reaktioner	35
Kemi	39
Generella intryck av utvärderingen och processen	39
Rekommendationer och institutionernas reaktioner	40
Miljövetenskap	45
Generella intryck av utvärderingen och processen	45
Rekommendationer och institutionernas reaktioner	45
Sjöbefälsutbildningar	51
Generella intryck av utvärderingen och processen	51
Rekommendationer och utbildningarnas reaktioner	51
Slaviska språk	55
Generella intryck av utvärderingen och processen	55
Rekommendationer och institutionernas reaktioner	55
Socialt arbete	59
Generella intryck av utvärderingen och processen	59
Rekommendationer och institutionernas reaktioner	60

Inledning

Uppföljning av de nationella ämnes- och programutvärderingarna

Högskoleverket genomförde under åren 2001–2006 nationella ämnes- och programutvärderingar av alla högskoleutbildningar i landet som ledde till generella examina eller yrkesexamina. Utvärderingarna utfördes i enlighet med en internationellt beprövad utvärderingsmodell som består av tre delar: självvärdering genomförd av institutionen eller motsvarande, extern bedömning samt uppföljning.

Varje utvärdering följs upp vid två olika tillfällen. Högskoleverket anordnade en s.k. återföringskonferens ca tre månader efter det att utvärderingsrapporten publicerats. Syftet med dessa konferenser var att samla in institutionernas omedelbara reaktioner. Skriftliga uppföljningar genomförs tidigast tre år efter publicerandet av utvärderingsrapporten. Dessa uppföljningar ska undersöka vilka eventuella åtgärder rekommendationerna har lett till på lite längre sikt.

Vid de institutioner som fått sin examensrätt ifrågasatt sker en tredje form av uppföljning. För att behålla examensrätten ska dessa institutioner inom ett år redovisa hur de åtgärdat de brister som ledde till ifrågasättandet.

I den här rapporten redovisas en sammanfattning av uppföljningssvaren från de utbildningar, ämnen och ämnesområden som utvärderades under 2002. Dessa är:

- Antikens kultur och samhällsliv samt egyptologi
- Arkeologi
- Baltiska språk och keltiska språk
- Ekonomisk historia
- Historia
- Högskoleingenjörsutbildning, ingenjörsutbildning samt brandingenjörsutbildning
- Kemi
- Miljövetenskap, miljöteknik och miljö- och hälsoskydd
- Yrkesutbildningar till sjöingenjör respektive sjökaptan
- Slaviska språk och Öst- och Centraleuropakunskap
- Socialt arbete

Uppföljningsfrågorna

Det huvudsakliga syftet med treårsuppföljningarna är att undersöka hur institutionerna hanterat de rekommendationer och förslag till förbättringar som utvärderingarna utmynnade i samt vilka eventuella övriga effekter som utvärderingarna har haft.

Samma frågor har ställts till alla institutioner.

- Beträffande de synpunkter och rekommendationer som i utvärderingsrapporten har riktats *specifikt* till ert lärosäte:
  - Vilka synpunkter och rekommendationer har ni tagit fasta på?
  - Varför just dessa?
  - Vilka synpunkter och rekommendationer har ni inte tagit fasta på?
  - Varför just dessa?
- Beträffande de *generella* synpunkter och rekommendationer som i utvärderingsrapporten riktas till ämnet:
  - Vilka synpunkter och rekommendationer har ni tagit fasta på?
  - Varför just dessa?
  - Vilka synpunkter och rekommendationer har ni inte tagit fasta på?
  - Varför just dessa?
- Vilka effekter ser ni att utvärderingen har haft på er institution och/eller på ert ämne?

Sammanställningarna redovisas ämnesvis. Någon individuell uppföljning av de enskilda institutionerna sker inte.

Rapportens innehåll

Det första kapitlet är en sammanfattande analys. Därefter följer ämnesvisa sammanfattningar. Det som redovisas är i första hand i vilken mån de utvärderade ämnena/utbildningarna har tagit fasta på bedömargruppens generella rekommendationer. En uppskattning av vilket värde institutionerna fäster vid utvärderingen samt vilken typ av rekommendationer de har tagit fasta på respektive inte görs också. Det bör påpekas att svaren på uppföljningsfrågorna inkom till verket i maj 2006. Det som återges i denna rapport är alltså förhållanden som redovisades våren 2006.

Sammanfattande analys

Synpunkter på utvärderingen

Den här uppföljningen omfattar elva utvärderingar som genomfördes 2002 (se sidan 5). Svar på uppföljningsfrågorna 2006 saknades endast från tre utbildningsmiljöer. En klar majoritet av dem som har svarat på uppföljningsfrågorna skriver att utvärderingen har haft ett positivt värde såtillvida att den givit en möjlighet till genomlysning av den egna verksamheten. Inte sällan lyfter man fram värdet av att utvärderas tillsammans med övriga ämnesmiljöer. Utvärderingsresultaten har fungerat som stöd till det fortsatta utvecklingsarbetet. Flera framhåller självvärderingen som ett värdefullt arbete.

I huvudsak verkar institutionerna uppfatta bedömargruppernas rekommendationer som rimliga, däremot är det sällan något nytt som lyfts fram utan bedömarnas synpunkter bekräftar institutionernas egna analyser.

De rekommendationer som lämnas utan åtgärd är de som institutionerna inte har ekonomiska eller andra möjligheter att åtgärda eller de där institutionerna har en annan uppfattning.

Ett par av kemiinstitutionerna anser att utvärderingen inte lyckades fånga de stora problem som naturvetenskapliga och tekniska utbildningar står inför så som exempelvis sjunkande söktryck som leder till svag ekonomi.

Några, särskilt de små miljöerna, påpekar att utvärderingsprocessen varit omfattande och inneburit en allvarlig ansträngning och påfrestning.

Från ett par institutioner förs kritik fram mot sammansättning av bedömargrupperna samt hur hanteringen av kvantitativa data sker. Ett antal av de utbildningsmiljöer som ingick i utvärderingen av högskoleingenjörerna menar att processen var alltför omfattande i proportion till vad den gav. De menar att motsvarande resultat skulle kunna ha uppnåtts med en effektivare och mer givande process.

Utvärderingens resultat

Av de elva utvärderingarna som genomfördes 2002 var det fyra som resulterade i ett eller flera ifrågasättanden.

Vid femton av de tjugofem lärosäten som ingick i utvärderingen av högskoleingenjörerna blev ett eller flera program ifrågasatta. Kritiken rörde framför allt bristande matematik- och teknikinnehåll. Högskoleverket beslutade om fortsatt examensrätt för samtliga utbildningsprogram utom för skogsingenjörsprogrammet vid Gammelkroppa skogskola för vilket Högskoleverket rekommenderade regeringen att dra tillbaka examensrätten. Skogsingenjörsprogrammet vid lärosätet har omformats till en tvåårig skogsteknikerutbildning.

Kemiutvärderingen resulterade i två ifrågasättanden för otillräcklig bredd i lärarkompetens samt otillräcklig bredd och djup i kemiämnet. Utvärderingen av ämnet socialt arbete utmynnade i ett ifrågasättande på grund av otillräcklig

lärarkapacitet. Ämnet egyptologi vid Uppsala universitet fick sin examensrätt ifrågasatt, framför allt på grund av bristande lärarresurser. Samtliga utbildningar fick fortsatt examensrätt efter redovisade åtgärder.

Nya förutsättningar

Flera av de utvärderade institutionerna befinner sig 2006 i nya organisatoriska sammanhang jämfört med tiden för utvärderingen, det handlar i första hand om att flera av de små miljöerna ingår i större sammanhang.

Antikens kultur och samhällsliv i Stockholm som var den enda av de fyra ämnesmiljöerna som utgjorde en egen institution bildar nu institution tillsammans med arkeologi. Så skedde även med ämnet i Göteborg och därmed finns alla fyra miljöerna nu i institutionsbildningar tillsammans med arkeologi. Institutionen i Göteborg påpekar dock att den för ämnet nödvändiga samverkan med andra ämnen i viss mån försvåras av att fakulteterna i princip betraktar antikens kultur och samhällsliv som ett arkeologiämne.

Institutionen för baltiska studier har gått samman med två andra språk i en större institution vilket har medfört att bättre förutsättningar har skapats för att lösa fler av de strukturella problem som påpekades i utvärderingen.

Tre av de fem ämnesmiljöerna i utvärderingen av slaviska språk finns också i större sammanhang vilket bör stärka de resurssvaga miljöerna. En tydlig rekommendation i rapporten var att förutsättningarna för slaviska språk borde stärkas, framförallt resursmässigt, och bedömarna riktade rekommendationerna till lärosätetsnivå respektive fakultetsnivå. I uppföljningssvaren verkar det inte finnas någonting för det enskilda ämnet på respektive institution att rapportera angående ovan nämnda rekommendation.

Inom flera av ämnesområdena planeras 2006 för nya, längre utbildningsprogram på avancerad nivå (vissa program hade redan införts), för antikens kultur- och samhällsliv innebär detta den ökade möjlighet till fördjupning i ämnet som bedömargruppen efterlyste. En ny utbildning på avancerad nivå i baltiska språk medverkar till att forskarutbildningen breddas då studenternas möjlighet att välja inriktning ökar.

Ett sjunkande söktryck noterades, särskilt gällde det för kemiutbildningarna och högskoleingenjörerna. En tydlig konsekvens av det för högskoleingenjörsutbildningarna är en minskning av antalet program. Flera av kemiinstitutionerna har satsat på att marknadsföra utbildningen gentemot presumtiva blivande studenter, åtminstone i några fall har man sett ett resultat av ansträngningarna. Däremot verkar det för högskoleingenjörerna finnas behov av att öka samverkan med gymnasie- och högstadieskolor, vilket naturligtvis inte kan vara den enda åtgärden för att återigen försöka öka rekryteringen.

För utbildningarna i socialt arbete noterades istället en väldig utbildningsexpansion. En följd av en alltför kraftig expansion kan vara att utbildningarna inte klarar att upprätthålla den förstärkta forskningsanknytning som har skett på senare år, menade bedömarna och rekommenderade institutionerna/lärosätena att verka för en dämpning av expansionstakten. Den rekommendationen

verkar inte ha hörsammats i någon större utsträckning, i stället har ett antal lärosäten ansökt om rätt att ge socionomexamen.

Forskningsanknytning samt praktisk anknytning

I högskolelagen är det fastlagt att all högskoleutbildning ska vila på vetenskaplig (eller konstnärlig) grund samt på beprövad erfarenhet. Vidare ska verksamheten bedrivas så att det finns ett nära samband mellan forskning och utbildning. Således är den s.k. forskningsanknytningen central för all högskoleutbildning. Det går inte att pröva kvaliteten i utbildningen utan att göra en bedömning av sambandet mellan grundutbildning och forskning.

Samtliga bedömargrupper har naturligtvis behandlat frågan. Detta har dock gjorts i olika hög grad beroende på hur situationen i respektive utbildningsmiljö ser ut.

Forskarutbildade lärare samt aktiv forskning brukar anges som grundläggande förutsättningar för att forskningsanknytning av grundutbildningen ska kunna uppnås. Grundutbildning kan troligen ha en acceptabel forskningsanknytning även om inte lärarna bedriver aktiv forskning, men då förutsätts att det åtminstone finns möjlighet för dem som undervisar att aktivt följa utvecklingen samt kunna förmedla aktuella forskningsresultat till studenterna. Är lärarnas möjligheter till forskning och kompetensutveckling begränsade riskerar forskningsanknytningen att försvagas.

Lärarnas arbetssituation kommenterades på ett eller annat sätt i samtliga utvärderingar och i första hand handlade det just om lärarnas begränsade möjligheter till forskning. Lärarna i de tre utvärderade språkområdena hade klart begränsade möjligheter till forskning. En stor andel av historielärarna hade små eller inga möjligheter till forskning inom tjänsten. I slaviska språk och i viss mån även baltiska och keltiska var bedömarna tydliga med att forskningsanknytningen och därmed utbildningens kvalitet hotas om inte lärarnas möjligheter till forskning förbättras. För historieämnet betonade bedömarna att forskning förekommer överallt (om än i väldigt varierande grad) och att det därför fanns en naturlig forskningsanknytning av utbildningarna. Naturligtvis måste detsamma som för språken gälla även historieutbildningarna om inte lärarnas möjlighet till forskning blir mer gynnsamma.

Svaren från institutionerna för slaviska språk tyder på att uppföljningen och i vissa fall upprättandet av lärarnas tjänstgöringsplaner har förbättrats något sedan utvärderingen genomfördes.

I utvärderingen av historia konstaterade bedömarna att möjligheterna till forskning skilde sig kraftigt mellan de olika institutionerna, vid fjorton av dem hade lärarna små eller inga möjligheter till forskning inom tjänsten. Vid samtliga av dessa institutioner verkar situationen i princip vara oförändrad tre år senare. Ett par institutioner redovisar dock försök att lyfta upp frågan till högre nivåer och viss översyn av lärarnas situation genomförs.

I uppföljningssvaren redovisar keltiska språk en förstärkning av lärarkåren. Timlärare och doktorander deltar i undervisningen så att den tidigare

ensamma lektorn får vissa lättnader i sin arbetssituation. Institutionen för baltiska studier inlemmades 2005 i ett större organisatoriskt sammanhang, i en institution gemensam med finska och tyska, vilket möjligen i förlängningen kan stärka möjligheterna för lärarna att frigöra tid för annat än undervisning.

För antikens kultur och samhällsliv betonar bedömarna att det bedrivs en aktiv akademisk utbildning, och det ligger nära till hands att tolka det som att de uppfattar att det finns en god forskningsanknytning. Lärarnas möjlighet till forskning är dock inte så stor som skulle vara önskvärt menade bedömarna; den beskrevs som eftersatt eller begränsad av tidsmässiga och ekonomiska skäl. Inga specifika rekommendationer om detta gavs dock för utbildningarna i antikens kultur och samhällsliv och inte heller har det kommenterats i uppföljningssvaren. Särskilda kommentarer angående lärarnas arbetssituation gjordes dock för ämnesmiljön i Uppsala då den vid tillfället för utvärderingen var synnerligen ansträngd.

För kemiutbildningen skrev bedömarna att forskningsanknytningen av grundutbildningen är mycket god, att merparten av lärarna är disputerade och aktiva forskare. Samtidigt var det i denna utvärdering som lärarnas ansträngda arbetssituation lyftes fram tydligast, situationen var starkt förknippad med försvagade resurser som bland annat orsakats av krympande studentunderlag. Flera av kemiinstitutionerna har förändrat sin organisation och sitt arbets sätt för att undvika att behöva avskeda lärare, vilket några i alla fall har fått göra.

En så pass ansträngd arbetssituation som beskrevs i utvärderingen av kemi riskerar naturligtvis att påverka lärarnas möjlighet till forskning samt i förlängningen forskningsanknytningen av grundutbildningen.

Ekonomisk historia beskrevs också som ett ämne med stark forskning men bedömarna uppmanade utbildningsanordnarna att stärka kopplingen mellan grundutbildning och forskning. Några exempel på redovisade åtgärder är en översyn och uppdatering av kurslitteraturen, en tydligare teoretisk och metodologisk koppling mellan kurser på högre nivåer och forskningsområden. Två av institutionerna fick också rekommendationen att öka andelen disputerade lärare, vilket de enligt uppföljningssvaren också lyckats göra.

För miljöämnet såg bedömarna behov vid ett antal institutioner att se över lärarnas möjlighet till kompetensutveckling samt att öka andelen disputerade lärare. Några av institutionerna påpekar att det inte finns ekonomiska möjligheter till utökad kompetensutveckling, medan några andra ger exempel på viss kompetensförstärkning i lärarkåren.

Forskningsanknytningen har stärkts i flertalet av de granskade utbildningarna, menade de sakkunniga i utvärderingen av socialt arbete. Forskningsaktiviteten samt antalet disputerade lärare skulle dock kunna öka för att få till stånd en bättre balans mellan grundutbildning och forskning. Det är särskilt viktigt med tanke på den utbildningsexpansion som har skett de senaste åren.

Flera av institutionerna som omfattades av utvärderingen av högskoleingenjörerna redovisar försök att öka antalet lärare med forskarbakgrund för att stärka forskningsanknytningen. För dessa utbildningar verkar dock den praktiska anknytningen och yrkesrelevansen ha högre prioritet och därmed kan lärarens ”ingenjörsmässighet” tyckas viktigare än dennes vetenskapliga kompetens. För att uppnå en förbättring av ingenjörsmässigheten krävs att lärarna stärker sina kontakter med näringslivet och även vistas del av sin tjänst där.

När det gäller utbildningarna som leder till sjöingenjör och sjökapten förefaller forskningsanknytningen få stå tillbaka något till förmån för yrkesperspektivet. En av de två högskolorna beskriver att bristen på forskare med ”sjöbakgrund” samt en viss avsaknad av forskningskultur är orsaker till att forskning endast bedrivs i mindre skala.

För de två ovan nämnda utbildningarna måste det sägas vara helt rimligt att yrkesinriktningen fokuseras, men bedömarna i båda utvärderingarna efterlyste en bättre balans mellan forskningsanknytningen och den praktiska anknytningen.

Få studenter på högre nivåer

I flera av utvärderingarna som genomfördes 2002 konstaterades att det är få studenter som går vidare till samt slutför studier på C- och D-nivå.

Skälen till detta kan vara flera, t.ex. att möjligheterna att gå vidare till forskarutbildning är små, vilket anges vara en uppfattning bland historiestudenter. Ett annat skäl kan vara att det inte finns något intresse från blivande arbetsgivare, vilket anges som en möjlig orsak till att så få studenter i socialt arbete tar en magisterexamen. Ytterligare ett skäl kan vara att studenterna inte ser någon användning av fördjupande studier på grund av att man inte känner till vilka yrkes- eller andra möjligheter som finns. Detta är ett skäl som antyds i utvärderingen av ekonomisk historia.

För att öka genomströmningen redovisas från flera håll förändringar i undervisningen som syftar till att stärka studenten främst i arbetet med uppsatsen.

Några av högskolorna har för historieämnet profilerat fördjupningskurserna och kopplat dem till specifika forskningsprojekt för att göra dem mer attraktiva för studenterna. Flera av de slaviska institutionerna har ökat andelen moment som innefattar skrivträning på de lägre nivåerna med syfte att öka antalet kandidat- och magisteruppsatser. Institutionerna för ekonomisk historia satsar bland annat på att informera presumtiva studenter om vilka kunskaper och yrkesmöjligheter studier i ämnet kan ge, vilket man uppfattar vara en väg att gå för att få fler intresserade av ämnet. För socialt arbete konstaterades att antalet studenter som tar en magisterexamen är lågt och en bidragande orsak tros vara att det inte finns något intresse från ”fältet”.

Forskarutbildningen

Det bedömnarna har fokuserat på i de olika utvärderingarna när det gäller forskarutbildningen är i första hand de strukturella förutsättningarna. Rekommendationerna handlar i stor utsträckning om att skapa förutsättningar för doktoranderna att genomföra sin avhandling inom den fyraårsperiod som lades fast redan i forskarutbildningsreformen 1969.

Studieplanerna bör i ökad utsträckning användas på ett ändamålsenligt sätt, handledare måste finnas tillgängliga i rimlig omfattning och kraven på avhandlingens omfattning måste stå i proportion till det faktum att avhandlingen förväntas genomföras inom fyra år.

En stor andel av dem som har fått dessa rekommendationer har styrt upp organisationen kring studieplanerna; många redovisar att de doktorander som tidigare inte hade biträdande handledare nu har det. Rutiner för introduktion till utbildningen har i flera fall setts över – som exempel har några av kemiinstitutionerna infört en kurs på 5 poäng som, förutom att vara en introduktion till utbildningen, innefattar den obligatoriska universitetspedagogiken.

Förväntningarna på avhandlingarnas omfattning verkar däremot svårare att göra någonting åt; exempelvis beskriver institutionerna för slaviska språk att de för diskussioner om realistiska kravnivåer, men det är få som redovisar konkreta åtgärder. Att avhandlingsämnet i större utsträckning är formulerat vid antagning är dock ett steg i rätt riktning. En väldigt konkret åtgärd redovisas dock av institutionen för ekonomisk historia i Stockholm. Beslut har tagits om att institutionen inte täcker kostnaden för avhandlingar som överstiger ett visst antal sidor.

Avhandlingarnas omfattning måste även ställas i relation till hur stor del av forskarutbildningen som består av kurser. Det måste finnas en viss mängd teoretiska moment samtidigt som tiden som avsätts för avhandlingen inte får bli för begränsad då det riskerar att avspeglar sig på kvaliteten. Det mest förekommande är att kursdelen omfattar mellan 40 och 60 poäng och det är enligt bedömnarna rimligt för att det ska bli en bra balans mellan kursdel och avhandling (även om flera av bedömnarna anser att 40 poäng är i minsta laget för att ge doktoranderna tillräckligt med teoretiskt kunskapsstoff). För baltiska språk samt för slaviska språk konstaterade bedömnarna att kursdelen var relativt omfattande, 60 eller 80 poäng. De språkutbildningar som hade en kursdel på 80 poäng har sedan utvärderingen minskat omfattningen.

Samverkan och internationalisering

Flera av de utvärderade miljöerna är små och skulle vinna på att utöka samverkan med andra miljöer, inom lärosätet eller med organisationer utanför högskolesektorn. Utifrån svaren kan man också utläsa flera exempel på ökad samverkan både inom och utanför det egna lärosätet, men relativt många upplever ekonomiska och eller organisatoriska hinder för samverkan.

Sedan forskarutbildningsreformen 1998 har färre doktorander generellt antagits och miljöerna har på flera håll blivit mindre. För vissa av utbildningarna

rekommenderar bedömarna samarbete, särskilt vad gäller forskarutbildningskurser. Flera av historieinstitutionerna beskriver att det finns samarbete inom det egna lärosätet samt med andra lärosäten, medan de initiativ som tagits i ämnet ekonomisk historia inte verkar ha lett till något utvecklat samarbete. I ett par av svaren konstateras dock att doktoranderna i ökande omfattning deltar i kurser vid andra institutioner. Inom miljöområdet pekade bedömarna på bristen på relevanta forskarutbildningskurser och betonade att en nationell samordning var av vikt. Några av institutionerna redovisar ett ökande samarbete samtidigt som ett par av dem påpekar svårigheten att driva gemensamma kurser när resurser saknas. En generell rekommendation för kemiämnet var att nationellt koordinera de fördjupande forskarutbildningskurserna; ett fåtal av institutionerna beskriver samarbete med ett eller ett par lärosäten, ytterligare några beskriver planer på ett utökat samarbete.

I utvärderingen av antikens kultur och samhällsliv uppmuntrade bedömargruppen ämnesmiljöerna till ökad samverkan med andra relevanta ämnen, kanske särskilt klassiska språk. Uppsala beskriver att en ny organisatorisk placering av ämnet har skapat nya förutsättningar för tvärdisciplinära samarbeten från grundnivå till forskarutbildning. Exempelvis är den förlängda utbildningen på avancerad nivå, som planeras, upplagd så att studenterna kan komplettera studierna genom att läsa kurser i fakultetens andra ämnen, som exempelvis historia, etnologi eller arkeologi. Vidare har ämnet i Uppsala inrättat ett institutionsgemensamt och ämnesövergripande seminarium där bl.a. de klassiska språken ingår. Masterutbildningen i Stockholm är tänkt att ge studenterna möjligheter att vidga sina studier med kurser från andra ämnen, bl.a. klassiska språk. Antikens kultur och samhällsliv i Göteborg beskriver att en omorganisering vid universitet försvårar eventuella försök att stärka samverkan med de klassiska språken. Lund påpekar att de har samverkan på seminarie-nivå med de klassiska språken och att det kommer att finnas möjligheter för studenterna att inom Bologna-systemets ram läsa kurser i klassiska språk.

De två sjöfartsutbildningarna som ges vid varsitt lärosäte har i större utsträckning närmat sig varandra. Sjöfartens nationella samrådsorgan verkar ha haft betydelse i denna process, och i uppföljningssvaren anges att utvärderingen har bidragit till etableringen av samrådsorganet.

Flera av utbildningarna samverkar också med näringslivet, kommuner och landsting m.m. Det kanske är tydligast i socionomernas praktik, den praktiska anknytningen i sjöfartsutbildningarna samt de praktiska momenten i miljöutbildningarna och i högskoleingenjörsutbildningarna. Baltiska språk och keltiska språk framhåller respektive ambassad som en viktig samarbetspartner, bland andra.

I flera av rapporterna påpekas att internationaliseringen av utbildningarna kan och bör öka. I uppföljningssvaren finns många exempel på hur institutionerna arbetar med internationalisering. I vilken grad man arbetar med dessa frågor varierar mellan ämnen/utbildningar och mellan institutioner, men något som noteras på flera håll är att de internationella kontakterna i

första hand sker på forskarnivå, medan studentutbytet och även lärarutbytet ofta är litet.

Studentinflytande och jämställdhet

Kursvärderingar genomförs på samtliga utbildningar, och studentrepresentationen verkar fungera som den ska men i några fall konstaterar bedömarna att studenternas möjligheter till inflytande över sin utbildningssituation skulle kunna förbättras. Berörda institutioner redovisar hur man på olika sätt arbetar med frågan, flera påpekar att det är svårt att engagera studenter då intresset ofta är litet.

Med ett undantag redovisas könsfördelningen bland studenter och lärare i samtliga utvärderingsrapporter. I de fall könsfördelningen är påfallande skev åt det ena eller andra hållet diskuteras frågan, och i vissa fall rekommenderar bedömargruppen institutionerna/lärosätena att försöka balansera fördelningen. Orsaken till att det inte finns särskilt mycket information i uppföljningsvaren är troligen att frågan är komplex och att de insatser som ändå görs för att exempelvis försöka öka andelen studenter av det underrepresenterade könet oftast ger alltför blygsamma resultat.

Antikens kultur och samhällsliv samt egyptologi

Generella intryck av utvärderingen och processen

Utvärderingen omfattade två utbildningar: antikens kultur och samhällsliv vid Göteborgs universitet, Lunds universitet, Stockholms universitet och Uppsala universitet samt egyptologi vid Uppsala universitet.

Samtliga utbildningar i antikens kultur och samhällsliv höll god akademisk nivå. Egyptologi vid Uppsala universitet fick sin examensrätt ifrågasatt, framför allt på grund av bristande lärarresurser. Efter att ämnet redovisat genomförda åtgärder fick universitet år 2004 fortsatt examensrätt för egyptologi.

Uppföljningen visar att uppfattningarna om utvärderingsprocessen i huvudsak varit positiva. Flera tycker att arbetet var meningsfullt och att utvärderingen har skapat större medvetenhet kring den egna verksamheten. Andra tycker att självvärderingen på många sätt var den mest värdefulla delen av utvärderingen. Egyptologin betonar värdet av att utvärderingen definierade ämnets innehåll. Det har stärkt deras möjligheter att hävda ämnets identitet inom institutionen.

Fler beklagar sig över svårigheterna att följa bedömargruppens rekommendationer samtidigt som krafterna går åt till omstrukturering av utbildningarna i samband med Bologna-processen.

Göteborg påpekar vikten av att bedömargruppen sätts samman så att den innefattar nödvändig kunskap om svensk högskoleadministration.

Lund hävdar att den typ av statistiska uppgifter som Högskoleverket begär in i samband med utvärderingarna snabbt blir inaktuella då förändringar i sektorn sker snabbt och menade därmed att framtagandet av relativt omfattande uppgifter blir ett slöseri med resurser.

Rekommendationer och institutionernas reaktioner

Antikens kultur- och samhällsliv i Stockholm respektive Göteborg har sedan utvärderingen genomfördes organiserats i nya institutionssammanhang. Båda utbildningarna har nu en gemensam institutionstillhörighet med arkeologi, precis som utbildningarna i Lund och Uppsala.

Nedanstående text inleds med ett stycke om egyptologin, övriga rubriker behandlar antikens kultur och samhällsliv.

Egyptologi

För att stärka egyptologiämnet anställdes under 2004 en forskarassistent som tillsammans med den ämnesansvariga skulle ansvara för undervisning på grundutbildningen samt för handledning på forskarutbildningen. Dessutom

hade den anställda adjunktens arbetstid utökats från 50 procent till 80 procent. Sedan utvärderingen genomfördes har en doktorand antagits och denne har tilldelats en extern handledare.

I utvärderingen 2002 rekommenderades universitetsledningen att överväga egyptologins ställning inom institutionen för arkeologi och antikens historia, men det är okänt om någon sådan diskussion ägt rum. Bedömaregruppen uttryckte i rapporten åsikten att ämnet borde ingå i den språkvetenskapliga fakulteten, då man till skillnad mot övriga ämnen inom den historisk-filosofiska fakulteten har en utpräglad språkvetenskaplig inriktning.

Svårigheten med att hävda språkundervisningens status inom den aktuella institutionstillhörigheten påpekas i uppföljningssvaren. Ämnet har ett starkt tryck på sig att anpassa sig till institutionens arkeologiska inriktning.

Antikens kultur och samhällsliv – omfattning och innehåll

För att ge studenterna ökade möjligheter till fördjupning i ämnet, föreslog bedömarna en förlängning av magisterutbildningen till 40 poäng. Bedömarna menade att studiernas omfattning innebar svårigheter för studenterna att tillägna sig den kunskap som behövde inhämtas på grundnivå då ämnet är så brett orienterat. Lund har inrättat ett antal masterutbildningar genom Bologna-processen som innebär möjlighet till förstärkning av ämnesstudiet. Uppsala har också genomfört en förlängning av magisterkursen genom fakultetens ämnesövergripande magisterprogram, vilket från 2007 utökas till masternivå. Bedömarna uppfattade att relationerna mellan antikens kultur och samhällsliv och de klassiska språken hade minskat och de uppmanade ämnet att organisera en samverkan, främst på grundnivå, för att åtminstone upprätthålla en miniminivå vad gäller kunskaper i och om de klassiska språken. Göteborg framhåller att en sådan samverkan försvårats sedan en omorganisering genomförts och ämnet och språken inte längre befinner sig inom samma institution. Ämnet i Uppsala har inrättat ett institutionsgemensamt och ämnesövergripande seminarium där bland annat de klassiska språken ingår. Lund påpekar att de har samverkan på seminariernivå med språken, vidare hävdar de – i likhet med Stockholm – att möjligheter kommer att finnas för studenterna att läsa kurser i klassiska språk på avancerad nivå. Stockholm ser dock inte någon möjlighet att utbilda grundnivåstudenter i klassiska språk. Krav på kunskaper i grekiska och latin finns inte ens för doktorander vid samtliga institutioner och att kräva det av grundstudenter är inte möjligt då de främst läser ämnet som komplement till andra studier eller av rent intresse.

En närmare koppling till historia diskuteras också i bedömarrapporten. Bedömarna uppfattade att antikhistorian inom ämnet har marginaliserats, delvis beroende på ämnets starka arkeologiska inriktning. Ett formaliserat samarbete med antikhistoria inom disciplinen historia skulle höja antikhistorians status. Institutionerna ser problemet men verkar inte tycka att bedömarens förslag är en ändamålsenlig lösning.

En generell rekommendation i rapporten var att arkeologiskt fältarbete borde ingå som obligatoriska moment i grundutbildningen. Göteborg har fått ökade resurser till kurserna i fältarkeologi och arkeologisk bearbetning men har inte ekonomiska möjligheter att anordna exkursioner. Institutionen påpekar också att utbildningen inte enbart är inriktad mot arkeologi vilket betyder att inte alla studenter önskar arkeologiskt fältarbete.

I Uppsala ingår numera exkursioner som ett obligatoriskt inslag i utbildningen.

Genomströmning

Det förefaller som om bedömaregruppens rekommendationer gällande aktiv insats för att få studenterna att slutföra sitt examensarbete inom den stipulerade tiden har hörsammats i stor utsträckning av de berörda lärosätena. Stockholm har fått fart på C-uppsatsarbetet genom framför allt något lägre ställda krav, och här bör kanske påpekas att de krav som ställdes när utbildningen granskades ansågs av bedömaregruppen vara (för) högt ställda. Lund hävdar en radikalt bättre genomströmning, mycket tack vare en intensifierad insats av uppsatsarbetet. Lund har även ökat undervisningen på både C- och D-nivån sedan 2002 och handledningen sker numera regelbundet i form av grupphandledning.

Bedömaregruppen framförde kritik vad gäller Stockholms och Lunds genomströmning på forskarutbildningen. Stockholm minskade antalet läskurser på forskarutbildningen till hälften för att dra ner på studietiden. Lund däremot anser att kritiken var obefogad och redovisar att under den senaste tioårsperioden har tio doktorer och en licentiat examinerats inom ämnet.

Extern examinator

Rekommendationen att anlita extern censor som en extra bedömare i syfte att utveckla kvalitetssäkringen av både grund- och forskarutbildningen är inte en högt prioriterad fråga. Lund ser fördelarna med ett sådant förslag, men framhåller att det inte finns resurser för att kunna realisera förslaget. Vidare redovisar Lund att de tillämpar biläsning av C- och D-uppsatser genom lärare som inte är uppsatshandledare. Göteborg valde att inte prioritera denna rekommendation och betonar att vid gemensamma seminarier där doktoranderna lägger fram problem från läskurserna kan övriga lärare och speciellt inbjudna experter komma med nyttiga synpunkter på ett mer informellt sätt. C- och D-uppsatser läses redan nu av två personer.

Biträdande handledare och forskarskolor

För att förstärka doktorandernas tillgång till adekvat handledning och minska sårbarheten på grund av få tillgängliga handledare på forskarutbildningen, uppmanades samtliga utbildningsansvariga att engagera biträdande handledare vid sidan om huvudhandledare. De flesta har tagit fasta på denna uppmaning och numera är biträdande handledare med ett undantag praxis vid

samtliga miljöer. Undantaget är Lund som noterar att biträdande handledare kan bli verklighet om institutionen får till stånd ett lärarutbyte med något utlandsuniversitet.

För att få större volymer i utbildningen, särskilt för seminarieverksamheten, uppmuntrade bedömargruppen nationell och även nordisk samverkan på forskarutbildningsnivå. Göteborg menar att långt framskridna planer på en gemensam forskarskola i arkeologi, inklusive antikens kultur och samhällsliv fanns redan vid tiden för utvärderingen, medan Stockholm inte ser forskarskolor som ett akut behov. Ämnet i Lund beskriver att det står bakom satsningar på en nationell samverkan kring kurser på masternivå.

Licentiandantagning

För att skapa möjligheter för fler ambitiösa studenter att fördjupa sina studier rekommenderade bedömargruppen de institutioner som inte redan tillämpade licentiandantagning att införa det. Fler studenter på forskarutbildningsnivå skulle också stärka det högre seminariet. Bedömarna hävdade att studenter som antas till en licentiat kan tillämpa självförsörjning via studiemedel. Lärosätena har inte tagit fasta på rekommendationen.

Lund hävdar att det inte finns tillräcklig efterfrågan på licentiatexamen för att denna väg ska kunna stärka den högre utbildningen i ämnet. Vidare menar de att bedömargruppens åsikt om studenternas egen finansiering av en licentiatexamen innebär en missuppfattning av det svenska systemet. Uppsala anser att genom masterutbildningen blir frågan om licentiandantagning delvis överspelad.

Förändring i lärargruppen

Stockholm har genom utlysning av en hel lektorstjänst vid sidan av de två professorerna, delvis åtgärdat frågan om för litet antal lärare.

För att få en jämnare könsfördelning inom avdelningen för antikens kultur och samhällsliv vid Göteborgs universitet uppmuntrade bedömargruppen de ansvariga att prioritera manliga sökande inför framtida rekryteringar av lektor eller forskarassistent. Avdelningsnämnden har inte tagit fasta på bedömargruppens resonemang i denna fråga. Frågan om lämpligheten av positiv särbehandling av män inom avdelningen har hänskjutits till den jämställdhetsansvariga vid Göteborgs universitet.

Arkeologi

Generella intryck av utvärderingen och processen

Utvärderingen av arkeologi genomfördes 2002 och omfattade grund- och forskarutbildning vid fem lärosäten samt grundutbildning vid ytterligare fyra lärosäten. De fem lärosätena med grund- och forskarutbildning var Göteborgs universitet, Lunds universitet, Stockholms universitet, Umeå universitet samt Uppsala universitet. De fyra lärosätena med grundutbildning i arkeologi var Högskolan på Gotland, Högskolan i Kalmar, Mitthögskolan (Mittuniversitetet) samt Södertörns högskola. Bedömarens samlade intryck av de båda utbildningsnivåerna var positivt.

I sju av de åtta svaren har institutionerna även tillfogat en värdering av utvärderingsprocessen som de varit med om. Samtliga förmedlar en positiv värdering. I vissa fall har man fått hjälp att starta eller komma vidare i ett förändringsarbete, någon uttrycker en ökad medvetenhet om aktuella problemställningar. En annan meddelar att resultatet av utvärderingen används i det kontinuerliga kvalitetsarbetet. Även om ingenting nytt framkom så var det värdefullt att utvärderas tillsammans med de övriga ämnesmiljöerna menar en av respondenterna.

De rekommendationer som institutionerna i första hand tar fasta på verkar vara de som ligger i linje med vad de själva redan har uppmärksammat som aktuella förbättringsområden. I de fall institutionerna inte anser rekommendationerna vara relevanta har de inte heller brytt sig om dem. Det är dock uppenbart i några fall att man lägger sig vinn om att åtminstone kommentera samtliga rekommendationer, troligen för att visa att man tar bedömarnas synpunkter på allvar. Vissa rekommendationer menar institutionerna sig inte kunna åtgärda eftersom de egentligen riktar sig till en annan nivå inom högskolan. Medelsbrist är en annan uppenbar anledning.

Rekommendationer och institutionernas reaktioner

Mittuniversitetet ger sedan hösten 2005 inte längre någon utbildning i arkeologi. Sex av lärosätena har delvis nya organisationer sedan utvärderingen genomfördes. Södertörn har varit med om (minst) två omorganisationer men menar att det dock har gett ökade kontaktytor till de andra ämnen de samlokaliseras med. I övrigt har Södertörn minskat sitt utbildningsutbud på grund av vikande söktryck. Göteborg och Lund har en något annorlunda sammansättning på respektive institution men beskriver inte några direkta negativa eller positiva konsekvenser av det. En förlust för institutionen i Göteborg måste dock nedläggningen av det arkeologisk-naturvetenskapliga laboratoriet vara. Stockholm beskriver en ny situation i och med en nyinrättad institution med enbart positiva konsekvenser så som förbättrade möjligheter till internt sam-

arbete. Uppsala beskriver en flytt till nya lokaler, byte av ämnesansvariga och extern prefekt. Drygt hälften av lärosätena redovisar ekonomiska svårigheter som i vissa fall resulterat i nedskärningar och/eller begränsade möjligheter till rekryteringar. Tre av de fyra universiteten meddelar att de inte kunnat anta några nya doktorander de senaste åren. Högskolan i Kalmar beskriver en annan situation med utökad lärarresurs, tillskott av doktorander samt goda forskningsresurser. Stockholm nämner också en viss förstärkning av lärarresursen och meddelar att arkeologi har utnämnts till profylämne vid universitetet.

Perspektiv på ämnet arkeologi

Bedömgargruppen betonar på fler ställen i rapporten vikten av att arkeologistudenterna får tillgång till ämnets bredd samt får möjlighet att möta fler perspektiv. Det faktum att flera av ämnesmiljöerna är relativt små försvårar detta. Det behövs enligt bedömgargruppen ett antal lärare som tydligt representerar olika perspektiv så att studenterna får fler alternativ att förhålla sig till. Samtidigt krävs en öppenhet mellan de olika perspektiven och möjlighet för studenterna att ifrågasätta dem. Bedömnarna förordar samarbete inom och mellan institutionerna samt möjlighet för studenter och doktorander att röra sig mellan institutioner/lärosäten. Det skulle öka möjligheterna för de studerande att möta olika perspektiv. Institutionen i Stockholm, som bedömnarna vid utvärderingen uppfattade som "onödigt splittrad", beskriver i sina uppföljningssvar en ny situation med förutsättningar för samarbete mellan de olika enheterna (allmän arkeologi, laborativ arkeologi samt arkeosteologi) i och med att en ny institution har bildats där de olika enheterna samllokaliseras. Möjligen kan man då ta tillvara det som bedömnarna i utvärderingen beskriver som unika möjligheter att förmedla ämnets hela bredd. Bedömgargruppen ser också en möjlighet till unik bredd vid Uppsala universitet, genom att både ett nordeuropeiskt och ett globalt perspektiv finns representerat, som dock enligt gruppens uppfattning inte tas tillvara i den utsträckning som skulle vara möjligt. Institutionen skriver i uppföljningssvaren att man har infört ett moment om global arkeologi på grundkursen samt att studenterna har möjlighet att i området fördjupa sig på högre nivåer. Södertörns högskola med en relativt liten ämnesmiljö samarbetade bland annat med institutionen vid Stockholms universitet och verkar efter utvärderingen ha fördjupat samarbetet. Arkeologiämnet i Kalmar som vid utvärderingen upprätthölls av två lärare meddelar i samband med uppföljningen att lärarresursen utökats till tre disputerade lärare samt att ämnet har två doktorander som också i viss mån är involverade i undervisningen. Detta sammantaget bör öka möjligheterna för studenterna att möta fler perspektiv. Den miljö som vid utvärderingen var den minsta, Mithögskolan med en fast lärare, ger sedan hösten 2005 inte längre utbildning i arkeologi.

När det gäller studenters möjlighet till byte av studieort är det internationellt utbyte de flesta institutioner refererar till. Man redovisar från några

institutioner en ökning vad gäller studenters och även lärares utnyttjande av möjligheter att läsa, undervisa eller forska utomlands. Det är däremot inte någon som kommenterar möjligheter för studenter att delta i undervisning på annan ort inom landet. Stockholm påpekar att det inte är så angeläget eftersom man på det egna lärosätet har tillräcklig bredd och mångfald. Uppsala menar dock att den internationella masterutbildningen som planeras tillsammans med Stockholm blir en väg för studenterna att röra sig mellan de två universiteten.

Osteologi

Vikten av att studenterna får tillgång till olika perspektiv gäller även specialiseringar inom ämnet, betonar bedömarna i rapporten och syftar i första hand på osteologin. Utbildning i osteologi finns vid Stockholms och Lunds universitet samt vid högskolan på Gotland. Göteborgs universitet gav utbildning i osteologi som delmoment i arkeologins grundutbildning. Osteologi är ett eget ämne men kan också, enligt bedömarna, sägas vara en specialisering av arkeologi. Denna specialisering är kostnadskrävande och upprätthölls (vid tiden för utvärderingen) av två professorer och enstaka forskarassistenter som främst handledde uppsatser samt fungerade som biträdande handledare i forskarutbildningen. Bedömarna påpekade i utvärderingsrapporten att det i ett längre perspektiv inte är hållbart med så få lärare för en utbildning med ca 50 helårstuderande och 8 forskarstuderande. Högskolan på Gotland skriver i sina uppföljnings svar att intresset för osteologi är stort bland studenterna och att kompetensen efterfrågas internationellt. Ämnet har inrättats som huvudämne och lärarresursen har utökats till en lektor på 100 procent och en adjunkt på 75 procent. I Lund har också en viss förstärkning av ämnet skett. Ämnet har av fakulteten tilldelats en forskarassistent och institutionen försöker via fakulteten få till stånd en s.k. basresurs. Lund efterlyser en samverkan mellan orterna och någon slags samordning vad gäller laborativa moment. Stockholm meddelar att Svenska arkeologiska sällskapet tillsatte en arbetsgrupp efter utvärderingen som verkar ha fått i uppdrag att ta fram ett förslag på hur de olika utbildningarna skulle relatera till varandra.

Forskarutbildningen

I utvärderingsrapporten pekade bedömarna på en rad omständigheter som de ansåg problematiska med forskarutbildningen i arkeologi. Det mesta hängde samman med att institutionerna, enligt bedömarna, inte gjort tillräckligt för att anpassa den egna organisationen för att möta de förändrade förutsättningar som forskarutbildningsreformen 1998 innebar. Handledarresurserna var inte tillräckliga, de individuella studieplanerna användes i alltför liten utsträckning och institutionerna behövde enligt bedömarna omformulera kraven för avhandlingens omfattning så att det blev rimligt att genomföra arbetet på fyra år.

Bedömarna menade vidare att antalet doktorander på flertalet institutioner var väl stort. Delvis berodde detta på att många doktorander som antogs före reformen fanns kvar i systemet men också på att möjlighet till egenfinansiering fanns och att det enligt bedömarna utnyttjades i hög grad. Detta att antalet doktorander är stort är naturligtvis en orsak till att handledarresurserna i vissa fall är otillräckliga. Det faktum att vissa doktorander har egenfinansiering och andra är fakultetsfinansierade innebär också en risk, menade bedömarna, att två kategorier av doktorander med väldigt skilda förutsättningar skapas. Göteborgs institution ser obalansen gällande resurser mellan två kategorier av doktorander där de som har egenfinansiering inte har tillgång till fakultetsmedel. De menar dock att det knappast kan ligga på den enskilda institutionen att kompensera för detta. När det gäller handledningsresursen meddelar institutionen att förutsättningarna nu är bättre eftersom de aktiva doktoranderna till antalet är färre, vilket innebär en bättre balans mellan doktorander och handledare. I Umeå har man lagt sig vinn om att noggrant ta hänsyn till tillgänglig handledarkompetens i relation till doktorandernas val av avhandlingsinriktning. Institutionen vid Stockholms universitet fick kritik för att ”vara för liberal” vid antagning av doktorander. Bedömarna påpekade att en avvägning måste göras mellan antalet doktorander och antalet tillgängliga handledare samt mellan avhandlingsinriktningar och handledarnas kompetensområden. Bedömarna tyckte sig här se två doktorandgrupper som hade olika förutsättningar vad gäller tillgång till handledning och annat stöd. Institutionen antyder att arbete pågår för att utjämna eventuella skillnader i förutsättningar bland doktoranderna. När det gäller det stora antalet antagna doktorander påpekar institutionen att de haft en hög disputationssfrekvens de senaste åren.

Bedömarna menade att studieplanerna i princip på samtliga institutioner kunde utnyttjas bättre för att tydliggöra krav och åtaganden, särskilt vad gäller omfattningen på avhandlingen. Institutionen i Göteborg beskriver i uppföljningssvaren att de individuella studieplanerna aktualiseras terminsvis och att de (nu) finns tillgängliga för de berörda, för institutionsledningen och för fakulteten. Umeå har strukturerat upp studieplanerna genom att tydliggöra kraven på doktorander och handledare samt se till att uppföljning sker. Institutionerna i Lund respektive Stockholm fick påpekande i utvärderingen angående de individuella studieplanerna men kommenterar inte detta i sina uppföljningssvar. Lund skriver dock att ”institutionen och handledarna har medvetet strävat efter att forskarutbildningen avklaras inom rimlig tid”.

Ett sätt att bidra till att fler perspektiv på ämnet finns representerade vid de olika institutionerna är att universiteten till forskarutbildningen i större utsträckning antar studenter från andra lärosäten. Bedömarna konstaterar att det vid åtminstone fyra av de fem universiteten i första hand är studenter från den egna grundutbildningen som antas till forskarutbildningen. Detta ser bedömarna som ett problem och påpekar att miljöerna troligen skulle bli mer dynamiska och ifrågasättande om studenter från andra grundutbildningsmil-

jöer än den egna i högre grad antogs till forskarutbildningen. Ett av universitetet skriver i sina svar att samtliga ansökningar till forskarutbildningen behandlas likvärdigt. I övrigt kommenteras inte denna frågeställning i uppföljningssvaren.

Examinationskrav

Bedömargruppen skriver i rapporten att studenterna vid flera lärosäten finner kraven låga och otydliga. Fyra av de fem universitetsinstitutionerna har fått särskilda påpekanden om att examinationskraven skulle behöva göras tydligare för studenterna. Tre av dessa har tagit till sig rekommendationen och arbetar med frågan. Den fjärde institutionen håller inte med bedömargruppen utan anser att det finns ett fungerade system för examinationskriterierna.

Studentinflytande och jämställdhet/genus

Vid flera av lärosätena ingår ämnet arkeologi i flerämnesinstitutioner. Bedömarna menar att det finns en risk att studentrepresentationen då blir otydlig. Samtliga studenter måste känna till sina rättigheter och på vilket sätt de kan påverka sin utbildningssituation. Det är viktigt att formella kursvärderingar genomförs även där det finns goda informella möjligheter att framföra sina synpunkter. De tre ämnesmiljöer som fått särskilda påpekanden om detta har alla tagit till sig rekommendationen. Bedömargruppen konstaterar att det finns väldigt få kvinnor bland professorerna i ämnet arkeologi och uppmanar institutionerna att göra mer för att förmå fler kvinnor att söka de högre tjänsterna. De menar också att det finns anledning för institutionerna att beakta även ålder, social bakgrund och etnicitet vid kommande lärarekryteringar.

Institutionen på Gotland skriver i sina svar att högskolan uppmanar de kvinnliga lärarna att meritera sig och att söka befordran till professor. Södertörn påpekar att ämnet har små möjligheter att påverka könsfördelningen bland lärarna, de gör vad de uppfattar att de kan göra: balanserar det underrepresenterade könet vid vikariatsrekryteringar. I övrigt diskuteras inte denna fråga i uppföljningssvaren.

Baltiska språk och keltiska språk

Generella intryck av utvärderingen och processen

Utvärderingen omfattade två utbildningsmiljöer, den för baltiska språk vid Stockholms universitet och den för keltiska språk vid Uppsala universitet. Båda utbildningarna sker på nationellt uppdrag vilket innebär att Stockholms respektive Uppsala universitet ska ge utbildning i de två ämnena varje år.

Precis som för flera andra små ämnes- och utbildningsmiljöer påtalas att utvärderingsprocessen innebär en allvarlig ansträngning och påfrestning för den resursmässigt svaga miljön. Samtidigt framhålls att utvärderingen gör att problem sätts på pränt, reflektion kring deras art och lösningar sker i miljön och i dialog med bedömargruppen vid platsbesöket. Bedömargruppens slutsatser sammanfaller enligt de utvärderade i stor utsträckning med sådant som redan var identifierat och innebär på det sättet en bekräftelse men samtidigt inte något nytt. Företrädarna för utbildningen i keltiska språk vid Uppsala universitet framhåller också att det i huvudsak positiva omdömet som ges i rapporten innebär ett förtroendevotum för verksamheten och därigenom ett stöd åt arbetet med utbildning och forskning.

Det uppfattades som positivt att utvärderas i samma sammanhang som andra små språk eftersom det både innebar hjälp att identifiera särskilda problem och möjlighet till diskussioner om hur dessa kan lösas.

Rekommendationer och institutionernas reaktioner

Stärkt institutionellt sammanhang för baltiska språk

Ämnesmiljön för baltiska språk vid Stockholms universitet är sedan 2005 en del av institutionen för baltiska språk, finska och tyska. Samgåendet, som var utvärderingens första rekommendation riktad till miljön, har löst flera av de strukturella problem som utvärderingen tar upp. En annan positiv effekt är att den kreativa miljön härigenom har förbättrats.

Den keltiska ämnesmiljön vid Uppsala universitet tillhörde redan en större institution, nämligen den engelska. Till denna miljö riktades en rekommendation om att lärarna i de olika ämnena i större utsträckning skulle medverka i varandras kurser eller samordna kurser. Det har visat sig svårt att realisera, men diskussioner pågår om att försöka åstadkomma detta inom ramen för den utbildning på avancerad nivå som utarbetas.

Förändringar i lärargruppen

Avdelningen för keltiska språk vid Uppsala universitet uppmanades i rekommendationerna att stärka lärarkåren. Det har framför allt åtgärdats genom att timplärare engagerats i grundutbildningen. För att ytterligare underlätta

för den ensamme lektorn deltar doktorander i större utsträckning än tidigare som lärare i grundutbildningen. Rekommendationen att rekrytera en professor i ämnet är inte något som lärosätet eller fakulteten valt att prioritera. Den språkvetenskapliga fakulteten har ett omfattande professorsprogram och det finns inte ekonomiskt utrymme för fler om inte ytterligare resurser tillförs.

Ny magister- och masterutbildning

Bedömargruppens rekommendation till baltiska språk att låta studier vid något baltiskt universitet ingå i grundutbildningen kommer enligt plan att realiseras inom ramen för den nya masterutbildningen. Ämnet medverkar även för att utveckla masterutbildningar i samverkan med *Tolk- och översättarinstitutet*.

Nya förutsättningar för forskarutbildningen

I och med masterutbildningen i baltiska språk kommer valfriheten enligt ämnesmiljön att öka vilket möjliggör att forskarutbildningen både breddas och erbjuder möjlighet till val av inriktning i större utsträckning än vad som var fallet vid tiden för utvärderingen.

Svårt att stärka studentinflytandet för små ämnen

Till båda språkmiljöerna riktades rekommendationen att studenternas möjlighet att utöva inflytande på utbildningarna behövde förstärkas. Det framgår tydligt av svaren att det är svårt att åstadkomma detta för små ämnen, särskilt om de organisatoriskt tillhör en institution med flera ämnen. Flera ämnen ska i dessa fall samsas om ett begränsat antal platser i styrelser och råd. Dessutom ska representanterna hämtas ur en liten grupp studenter för dessa ämnen. Det är lättare för de forskarstuderande som kan skapa ett eget råd med större uthållighet som kan ha en representant som driver frågor oavsett vilket ämne det gäller vid institutionen.

Samverkan och internationalisering

Avdelningen för baltiska språk vid Stockholms universitet utgör en regional knutpunkt för forskare i ämnet såsom varande den enda i sitt slag i Norden. Bedömargruppen ansåg att det fanns ett behov av att öka samverkan medan ämnesmiljön anser att detta är ett exempel på just det. Andra former av samverkan är den seminarieserie om baltiska flyktingar i Sverige som anordnats och samarbeten med Litauens ambassad och en rad andra organisationer.

Även den keltiska ämnesmiljön vid Uppsala universitet framhåller ambassaden, i det här fallet den irländska, som en viktig samverkanspartner. Av svaret angående att öka internationaliseringen framgår att miljön anser att en sådan fanns även vid utvärderingen i form av deltagande i konferenser och deltagande i ett EU-finansierat projekt. Samarbetet med institutionens bibliotek, som enligt utvärderingen led av bristande kommunikation, har åtgärdats genom möten med representanter för båda parter.

Ekonomisk historia

Generella intryck av utvärderingen och processen

Utvärderingen av grund- och forskarutbildningen i ämnet ekonomisk historia omfattade fem lärosäten: Göteborgs universitet, Lunds universitet, Stockholms universitet, Umeå universitet och Uppsala universitet.

Samtliga utbildningar höll en generellt god akademisk nivå.

Flera av de utvärderade institutionerna menar att utvärderingen har lett till en ökad kvalitetsmedvetenhet inom institutionen samt skapat gemensamma utgångspunkter för diskussioner. En institution hävdar att indirekta resultat är ökad trivsel, bättre information och förbättrad arbetsmiljö.

Några av institutionerna framhåller svårigheterna med att genomföra vissa av de föreslagna förändringarna samtidigt som de är upptagna med förberedelserna för Bolognaprocessen.

De rekommendationer som lett till åtgärd är framför allt de som anges ligga i linje med lärosätenas strategier.

Rekommendationer och institutionernas reaktioner

Flera av de utvärderade institutionerna meddelar att ett reformarbete av så gott som hela grundutbildningen pågår.

Göteborg betonar att mycket av nuvarande forskarutbildning kommer att bli del av masterutbildningen, vilket kommer att förändra förutsättningarna för många av de problemområden som kvalitetsgranskningen pekar på.

Få studenter på högre nivåer

En av bedömargruppens rekommendationer gällde aktiva insatser för att rekrytera fler studenter, främst till de högre nivåer, då den låga andel studenter som går vidare till C- och D-nivå uppfattades som ett genomgående problem. Aktiv satsning på marknadsföring, ett utökat kursutbud samt större medverkan i olika utbildningsprogram är några exempel på åtgärder som ägt rum. Med bland annat tydlig och korrekt information till studenterna vill lärosätena tydliggöra den kompetens och de yrkesmöjligheter studier i ämnet ger och på så sätt öka intresset bland presumtiva studenter.

På de lärosäten där låg genomströmning konstaterades pågår ett aktivt arbete för att förbättra den.

Genom tydligare deadlines och uppsamlingsseminarier före terminsstart, mer lärarinsatser samt en mer strukturerad studiegång har institutionerna lyckats få fler studenter att avsluta sitt examensarbete inom den stipulerade tiden.

Utbildningsmål utifrån studentens perspektiv

En rekommendation som utvärderingen utmynnade i är att institutionerna borde ändra utbildningsmålen så att de i större utsträckning uttrycks ur ett studentperspektiv i stället för utifrån undervisningens perspektiv. Det vore en fördel för studenterna om målen angav vad studenterna förväntas kunna efter att ha genomgått en viss kurs eller utbildning på en viss nivå, menade bedömarna. Denna rekommendation har tagits på allvar, och samtliga institutioner har aktivt genomfört en översyn av alla kursplaner och målbeskrivningar. Flera menar att de haft hjälp av detta arbete när de senare i samband med Bolognaprocessen utformat kursmål eller s.k. lärandemål.

Doktorandernas studietid

Bedömarna uppfattar att det vid institutionerna för ekonomisk historia inte finns en självklar acceptans av det faktum att avhandlingen ska avklaras på fyra år (fem år med 20 procents institutionstjänstgöring). På flera håll genomförs väl omfattande avhandlingar med förseningar till följd. Särskilt Göteborg, Lund och Stockholm har enligt bedömarna ”anledning att verka för en kortare studietid”. Göteborg meddelar att studietiden har gått ner men att avhandlingarna fortfarande är relativt omfattande. Sammanläggningsavhandlingar praktiseras delvis och innebär troligen mindre omfattande arbeten. Lund hävdar att studietiden kortats avsevärt, genom ett medvetet arbete bland handledare och doktorander. I Stockholm har man gjort en väldigt konkret åtgärd för att försöka minska volymen på avhandlingarna; beslut har fattats om att fakulteten endast står för tryckkostnaderna upp till ett visst antal sidor. Vidare skriver institutionen att handledarkollegiet regelbundet utvärderar doktorandernas situation för att kunna ge effektivt stöd när så behövs samt genomföra andra åtgärder för att korta studietiderna.

Externrekrytering till forskarutbildningen

Bedömargruppen ansåg att det fanns anledning att öka externrekryteringen till forskarutbildningen. Förutom att institutionerna i högre grad annonserar externt verkar inte några särskilda åtgärder ha genomförts. Umeå redovisar dock att de tre rekryteringar som genomfördes 2005 var externa (tjänsterna annonserades, 19 personer sökte). I Stockholm har det inte varit någon förstahandsfråga att öka externrekryteringen, då antagningen som helhet har minskat, delvis av ekonomiska skäl.

Deltagande i högre seminarier

Bedömarna fann i utvärderingen att deltagandet i det högre seminariet på samtliga institutioner tidvis var relativt lågt. I uppföljningssvaren redovisas en viss ökning, exempelvis har institutionen i Lund lyckats öka antalet deltagare påtagligt med enkla åtgärder som fast seminarietid och ansträngningar att få samman ett intressant program. I Stockholm har man valt att göra ett visst antal seminarier obligatoriska eftersom deltagandet fortfarande är rela-

tivt lågt. Det låga deltagandet kan dock delvis förklaras med att antalet doktorander minskat.

Förstärkt lärarkompetens och forskningsanknytning

Institutionerna i Umeå respektive Göteborg rekommenderades i utvärderingen att öka andelen disputerade lärare. Göteborg meddelar att andelen disputerade lärare har ökat till 80 procent, och Umeå att samtliga lärare är disputerade.

Ansträngningar har med olika framgång också gjorts vad gäller antalet kvinnliga lärare. Lund och Stockholm har lyckats öka andelen kvinnliga lärare genom bland annat nya rekryteringar. Uppsala redovisar att i takt med att fler kvinnor disputerat har inslaget av kvinnliga disputerade lärare på grundutbildningen kunnat ökas.

Fler arbetar för att förstärka kopplingen mellan undervisning och forskning. Detta sker bland annat genom högre vetenskaplig kvalitet på kurslitteraturen och genom anknytning av kortare läskurser till institutionens olika forskningsområden. Lund menar att institutionen alltid har haft en stark koppling mellan forskning och undervisning eftersom samtliga lärare är aktiva forskare.

Studentinflytande

Det riktades rekommendationer om att förbättra formerna för kursvärdering och uppföljning av undervisningen samt att förstärka studenternas möjlighet att utöva inflytande på utbildningen. Det förefaller fortsatt finnas svårigheter med att engagera studenterna i beslutsprocessen samt att få dem att utöva inflytande på utbildningen.

Flera av institutionerna uppger att på grund av studenternas bristande engagemang har kursvärderingar inte gett de effekter som kan förväntas. Intrycket är att man försökt finna nya vägar för att förstärka studenternas inflytande. I Stockholm har avdelningen i samråd med studenternas ämnesråd systematiserat utvärderingar efter varje kursmoment. Göteborg använder nu en kombination av informella (samtal) och formella (skriftliga) kursvärderingar. I Lund pekas på svårigheterna att åstadkomma studentinflytande genom studieråd och ämnesgrupper, då de allra flesta studenter bara läser 10 eller 20 poäng i ämnet. Umeås försök att genom studentkåren öka medvetenheten hos studenterna att bevaka sina intressen har ännu inte gett några resultat.

Uppföljning av studenter/doktorander

Institutionerna rekommenderades att i större utsträckning följa upp studenter och doktorander efter avslutad utbildning för att få en bild av vart de tar vägen. Det kan vara ett sätt att visa blivande studenter vilka möjligheter som finns. Vissa försök har gjorts att följa grundutbildningsstudenter, men uppfattningen verkar vara att det är resurskrävande. Lund, som menar att denna fråga kommer att bli allt viktigare, har satsat på att aktivera en alumnförening. När det gäller uppföljning av doktorander verkar i princip alla vara av den mening

att det inte är nödvändigt med formella uppföljningar eftersom man i hög grad känner till var de före detta doktoranderna är verksamma.

Samverkan och internationalisering

Det förefaller som om bedömargruppens rekommendationer om ökad samverkan och internationalisering har lett till vissa förstärkningar. Fler har påbörjat eller utökat sitt samarbete både inom det egna lärosätet samt med andra lärosäten, bl.a. för gemensamma masterutbildningar.

Ansträngningarna för en ökad nationell samverkan gällande kurser på forskarutbildningen verkar dock inte varit så framgångsrika. Sammantaget har det enligt uppföljningssvaren dock blivit vanligare att doktoranderna läser kurser vid andra institutioner.

Försök görs, med viss framgång, för att öka det internationella utbytet på forskarutbildningsnivå samt även på grundutbildningsnivå. Ett påpekande är dock att det utanför Sverige endast finns ett mycket litet antal institutioner som bedriver utbildning på grundnivå, så för den nivån är det inte särskilt relevant med utbyte.

Historia

Generella intryck av utvärderingen och processen

I utvärderingen av ämnet historia ingick tjugo institutioner vid följande lärosäten: Blekinge tekniska högskola, Högskolan Dalarna, Högskolan i Gävle, Högskolan i Halmstad, Högskolan i Jönköping, Högskolan Kristianstad, Högskolan på Gotland, Mitthögskolan, Mälardalens högskola, Södertörns högskola, Göteborgs universitet, Karlstads universitet, Linköpings universitet, Luleå tekniska universitet, Lunds universitet, Stockholms universitet, Umeå universitet, Uppsala universitet, Växjö universitet och Örebro universitet. Forskarutbildning gavs vid nio av de tio universiteterna. Karlstads universitet hade inte någon egen forskarutbildning.

Vid sexton av institutionerna kunde historia läsas inom ramen för lärarutbildningen (Stockholms universitet utförde uppdragsutbildning till lärarhögskolan). Vid flera av de institutionerna utgjorde lärarstudenterna hälften av det totala antalet studenter som läste historia. På ämnets C- och D-nivå läste ca en femtedel av det totala antalet studenter.

Bedömaregruppen betonar i sin rapport att historieämnet vid landets universitet och högskolor i allmänhet har en stark ställning samt är etablerat och välskött.

Nitton av institutionerna har svarat på uppföljningsfrågorna; Blekinge tekniska högskola ger inte längre utbildning i historia.

Det verkar som att samtliga institutioner har tagit till sig bedömaregruppens rekommendationer och synpunkter, och det de upplever sig ha kontroll över har de försökt åtgärda. När det gäller de rekommendationer som egentligen riktar sig till fakulteten eller högskoleledningen har i vissa fall institutionerna försökt påverka ansvariga på dessa nivåer för att åstadkomma förändringar och förbättringar, i andra fall har man hänvisat till att möjligheten till förändring ligger utanför institutionernas handlingsutrymme.

Övriga effekter av utvärderingen är enligt institutionerna att man fått tillfälle till reflektion över och diskussion kring den egna verksamheten och viss starthjälp för att komma igång med nödvändiga kvalitetsförändringar/förbättringar. "Man tvingas göra någonting åt problemen i stället för att skjuta dem på framtiden." En högskola menar att ett par förbättringsåtgärder har kunnat genomföras enbart tack vare utvärderingen. Tolv av nitton har kommenterat värdet av utvärderingen och samtliga uttrycker positiva värden. En av respondenterna påpekar dock också att det har varit mycket arbete kring utvärderingen och frågar sig vilket värde detta egentligen har haft.

Rekommendationer och institutionernas reaktioner

Teori och metod på A-nivån

Bedömaregruppen anser att historiestudier vid landets universitet och högskolor ger goda ämneskunskaper samt god generalistkompetens. I utvärderingsrapporten redovisas också att ett stort antal studenter menar att de genom sina studier i historia har fått en fördjupad förmåga att göra självständiga och kritiska bedömningar samt att urskilja, formulera och lösa problem.

Teori- och metodundervisningen ser däremot mycket olika ut på institutionerna. En allmän rekommendation i utvärderingen var att teori och metod borde integreras i undervisningen redan på grundutbildningens A-nivå. Flera av institutionerna har stärkt teori- och metodmomenten på grundnivå; ett exempel är att studenterna får i uppdrag att studera och analysera avhandlingar publicerade i Sverige under en viss period. Historieämnet vid Örebro universitet har, som en direkt följd av utvärderingen, utvecklat en ny delkurs på A-nivå. Delkursen fungerar som en metodisk och teoretisk introduktion till historievetenskapen.

Studier på C och D-nivå

En generell rekommendation var att institutionerna borde utarbeta strategier för att få fler att börja samt slutföra studier på C- och D-nivå. Framförallt fler av de mindre högskolorna hade en väldigt liten andel studenter på C- och D-nivån. Ett skäl som anges i utvärderingsrapporten är att studenterna inte ser någon naturlig användning av fortsatta studier (man upplever exempelvis att det inte är möjligt att komma in på forskarutbildningen). En annan anledning till få studenter på de högre nivåerna kan vara att många institutioner har en relativt stor andel av studenterna i lärarutbildningen, och för grundskoleläraryxamen har man länge endast krävt 40 poäng (A- och B-nivå) i ett ämne. Högskolan Dalarna har genom profilering och anknytning till särskilda projekt försökt göra fördjupningskurserna mer attraktiva. Man har exempelvis skapat ett internationellt magisterprogram i "African Studies" samt ett forskningsprogram med inriktning på regionens världsarv. Högskolan i Halmstad har genomfört förändringar på C-nivån för att försöka öka rekryteringen till D-nivån. Avsikten är att tydliggöra kursernas koppling till historisk forskning. En ny temakurs som direkt anknyter till ett pågående forskningsprojekt har exempelvis utvecklats. Högskolan i Halmstad skriver dock att rekryteringen från C- till D-nivå ännu inte har ökat i den omfattning de skulle önska. På Mälardalens högskola har man förändrat undervisningen på C- och D-nivå för att öka genomströmningen. Efter förändringen arbetar man kontinuerligt med seminarier där man integrerar teori- och metodundervisning med uppsatsarbetet. Studenterna får också vid olika tidpunkter under terminen redovisa delar av pågående uppsatsarbete. (Örebro universitet har skapat ett seminarium för D-studenterna.) Högskolan i Jönköping planerade vid tiden för uppföljningen att tillföra C-kursen specifik undervisning för att stödja de

studenter som ”saknar den analytiska och teoretiserande förmåga som särskilt gäller för att åstadkomma en godkänd C-uppsats”.

Lärarnas forskningssituation

I utvärderingsrapporten konstateras att det sker forskning vid samtliga institutioner men samtidigt att lärarnas möjligheter till forskning i tjänsten är väldigt olika. För fjorton av institutionerna var, vid tiden för utvärderingen, situationen sådan att lärarna hade små eller inga möjligheter att forska inom ramen för sin tjänst.

Tre år senare är situationen i princip densamma vid samtliga av dessa institutioner. Från ett par håll meddelas dock att central översyn av avtal och gällande villkor sker. En ämnesmiljö har, utan gehör, påtalat för högskoleledningen lärarnas pressade situation samt den ”totala avsaknaden” av forskning inom tjänsten. Mitthögskolan hade vid tiden för utvärderingen en situation där samtliga lektorer forskade på heltid och i princip all undervisning på grundutbildningen sköttes av tillresande vikarier, enligt bedömarna ett oacceptabelt förhållande. Detta var dock enligt lärarna en extrem situation och redan följande termin hade situationen förbättrats. I uppföljningssvaren skriver institutionen att de har infört ett undervisningsminimum på 25 procent för samtliga lärare.

Forskarutbildningen

Bedömarna konstaterade i utvärderingen att många av miljöerna var små och uppmanade till samverkan. Samverkan sker också i olika former, t.ex. finns ett nätverk i Mälardalen som samverkar kring forskarutbildningskurser, och Uppsala beskriver bland annat att nätbaserade kurser ges i samarbete med den nationella forskarskolan. Doktoranderna i Örebro får tillgång till en större miljö på grund av att historieämnet ingår i två lokala forskarskolor som tillsammans berör sex ämnen.

Institutionerna uppmanades att anta studenter även från lärosäten utan egen forskarutbildning. Dels ur ett rättviseperspektiv men också för att dessa studenter, enligt bedömarna, kan tillföra intressanta perspektiv till forskarutbildningen. Institutionen i Lund påpekar att man har partnerskap med Malmö respektive Södertörns högskola i den nationella forskarskolan. Stockholms universitet menar att ingen åtskillnad görs mellan sökande från olika lärosäten. Uppsala startade 2003 en ettårig magisterutbildning, och bedömargruppen påpekade vid utvärderingstillfället att institutionen borde uppmärksamma att sökande från andra lärosäten troligen på grund av den skulle uteslutas från forskarutbildningen. I uppföljningssvaren 2006 skriver Uppsala att magisterkursen troligen gjort att sökande från Uppsala fått konkurrensfördelar vid ansökan till forskarutbildningen men att denna skillnad kommer att jämnas ut i takt med att fler lärosäten startar motsvarande magister- och/eller masterutbildningar. Örebro skriver att 75 procent av doktoranderna i historia kommer från andra lärosäten.

Stärk/utveckla det internationella studentutbytet

Samtliga institutioner har fått rekommendationen att utveckla det internationella studentutbytet. Från de allra flesta meddelas att försök har gjorts för att öka andelen utresande studenter. Man har intensifierat informationen till studenterna om vilka möjligheter som finns, på vissa håll har man också skrivit avtal med fler institutioner utomlands. Vid några institutioner hänvisar man till bilaterala forskningsprojekt som i förlängningen också ska kunna öka studenternas rörlighet. Resultatet av dessa ansträngningar låter dock vänta på sig. Ett par institutioner menar att anledningen till att så få studenter väljer att läsa en del av sin utbildning utomlands är dåliga språkkunskaper. Bedömare skriver att även doktoranderna bör uppmuntras till utlandsstudier. Dock har i princip ingen av institutionerna fått en specifik rekommendation om detta.

Studentinflytande

Bedömare skriver att studenternas kunskap om sina möjligheter till formellt inflytande över utbildningen är liten. Knappt hälften av institutionerna har fått rekommendationer att stärka de formella kanalerna eller uppmuntra och stödja studenterna att utnyttja möjligheterna samt att skärpa rutiner för kursvärderingar. Alla utom en av dem som fick specifika rekommendationer har tagit upp frågan i uppföljningssvaren. De informerar om olika åtgärder som vidtagits för att stärka studentinflytandet. Två av respondenterna diskuterar svårigheter med att påverka studentinflytandet ”uppifrån”. Dessa två respondenter konstaterar att intresset och engagemanget bland studenterna är lågt.

Jämställdhet

Könsfördelningen bland studenter och lärare inom ämnet är ojämn. Bland studenterna dominerar kvinnorna på alla lärosäten utom tre. På de högre nivåerna är männen i majoritet. Det finns totalt sett betydligt fler män än kvinnor bland lärarna. Vid fyra institutioner får könsfördelningen bland lärarna sägas vara jämn. Övriga har fått rekommendationen att vid rekrytering av lärare/antagning av doktorander försöka jämna ut den sneda könsfördelningen.

Samtliga institutioner som har fått rekommendationen har kommenterat förhållandet. Fyra institutioner meddelar att de lyckats rekrytera kvinnor till nya tjänster. Fem andra meddelar att de inte gjort några nyrekryteringar, i vissa fall på grund av bristande medel. En institution löser den sneda könsfördelningen genom att rekrytera kvinnor till vikariat och timanställningar. Uppsala, Växjö och Stockholms universitet arbetar på olika sätt för att öka andelen kvinnor i forskarutbildningen och till forskartjänster. Två av institutionerna påpekar att rekommendationen bör riktas till en annan nivå än institutionsnivån.

Högskoleingenjörsexamen

Generella intryck av utvärderingen och processen

Utvärderingen av högskoleingenjör-, ingenjör- och brandingenjörsutbildningar berörde cirka 20 000 studenter på drygt 200 program vid 25 lärosäten. Högskoleingenjörsexamen har funnits i drygt tio år, och utbildningen tillhör de yngre i högskolan. Det var vid tiden för utvärderingen den tredje största utbildningen till yrkesexamen.

Utvärderingen resulterade i ifrågasättande av ett eller flera program vid 15 av de utvärderade lärosätena. Kritiken rörde framför allt bristande matematik- och teknikinnehåll. Högskoleverket beslutade om fortsatt examensrätt för samtliga utbildningsprogram utom för skogsingenjörsprogrammet vid Gammelkroppa skogsskola för vilket Högskoleverket rekommenderade regeringen att dra tillbaka examensrätten. Skogsingenjörsprogrammet vid lärosätet har omformats till en tvåårig skogsteknikerutbildning.

Utbildningarna hade expanderat kraftigt fram till omkring två år före utvärderingen, varefter antalet studenter hade minskat avsevärt. Utvecklingen har fortsatt i samma riktning även om minskningen har avstannat. Höstterminen 2006 var det mindre än hälften så många nybörjare på högskoleingenjörsprogrammen som höstterminen 1998 då antalet var som störst. (Källa: NU-databasen, nu.hsv.se)

Uppföljningen visar att uppfattningarna om processen i princip kan delas i två läger. Det finns de som tycker att det var ett värdefullt arbete som innebär att de stannade upp och analyserade utvecklingen samt kunde dra lärdom av erfarenheter från de andra utbildningsmiljöerna. Andra tycker att både processen och resultaten i och för sig är viktiga men att processen var alltför omfattande i proportion till vad utvärderingen gav. De senare hävdar att motsvarande resultat skulle kunna ha nåtts med en betydligt mer effektiv och för dem själva mer givande process. Det förefaller finnas en skiljelinje mellan lärosäten beroende på antal program och verksamhetens omfattning, ju större verksamheten är desto mindre meningsfull var utvärderingen för dem. De rekommendationer som lett till åtgärd är framför allt de som anges ligga i linje med lärosätenas strategier.

Rekommendationer och institutionernas reaktioner

Utvärderingen innehöll vid sidan av rekommendationer till lärosätena även två riktade till regeringen. I linje med en av dessa omfattar högskoleingenjörsexamen i den nya examensordningen, som trädde i kraft den 1 juli 2007, 180 högskolepoäng, vilket motsvarar 120 poäng i det gamla systemet. Den nya examensordningen innehåller också betoningar av betydelsen av matematik och naturvetenskap för högskoleingenjörsexamen. Flera pekar på att en av

utvärderingens viktiga konsekvenser var att samverkansgruppen för högskoleingenjörutbildning tog starkt intryck av utvärderingen och använde den i sitt arbete med ”varumärket högskoleingenjör”. Detta arbete var ett väsentligt inlägg till Utbildningsdepartementets arbete med yrkesexamina. Vid flera lärosäten har rapporten också spelat en stor roll för den interna diskussionen och de beslut som tagits.

Rekommendationen till regeringen om återinförande av NT-svux (de så kallade NT-svux-utbildningarna var en möjlighet som mellan 1995 och 1998 gavs till vuxna yrkesverksamma att vidareutbilda sig inom det naturvetenskapliga/tekniska området) har inte följts. Bedömguppen riktade dessutom en rekommendation till landets kommuner som innebar att alla gymnasier som erbjuder tekniska program skulle utforma dessa så att de gav behörighet till högskoleingenjörutbildning. Den rekommendationen har det inte varit möjligt att följa upp inom ramen för detta projekt.

Tydligare skillnader mellan generell examen och yrkesexamen

En återkommande kritik i utvärderingen var att det ofta var svårt att utifrån utbildningsplanerna se vari skillnaden låg mellan kraven på teknologie kandidatexamen respektive på högskoleexamen. De möjligheter att erhålla högskoleingenjörsexamen från program som saknade tillräcklig omfattning av matematik och teknikämnen, eller där det var otydligt vad som krävdes av examensarbetet för att leda till en högskoleingenjörsexamen, har tagits bort vid berörda lärosäten. Det har framför allt skett genom att renodla kraven för generella examina och högskoleexamina i utbildningsplanerna. De studenter som önskar en ingenjörsexamen hänvisas till högskoleingenjör- eller civilingenjörsprogram.

Flera lärosäten framhåller att en översyn av utbildnings- och kursplaner också varit en naturlig del av deras arbete för att anpassa utbildningarna till förändringar orsakade av Bolognaprocessen. De ser denna process som i första hand en kvalitetsprocess och framhåller att det går att kombinera bedömguppens påpekanden om vad som utmärker en högskoleingenjörutbildning med kraven om lärandemål i den nya examensordningen. I det sammanhanget poängterar flera också att de kommit längre när det gäller att utveckla en gemensam pedagogisk grundsyn vid respektive lärosäte vilket bedömgruppen ansåg var angeläget.

Förstärkt lärarkompetens

Flera lärosäten redovisar försök att öka antalet lärare med forskarbakgrund i syfte att stärka forskningsanknytningen. Till en del har detta också varit framgångsrikt även om den ekonomiska situationen för utbildningarna har inverkat negativt på möjligheterna. Inom några av de nyare utbildningsområdena är tillgången på disputerade lärare dessutom begränsad.

Bristande ekonomi har vid många lärosäten även gjort det svårt att lägga resurser på kompetensutveckling. Vid högskolorna har en del av de lärare som

inte var disputerade givits möjlighet att bedriva forskarstudier. Några lärosäten framhåller att ett sätt att stärka ingenjörutbildningarnas identitet är att förbättra lärarnas ingenjörsmässighet. För att göra det strävar man efter att lärarna ska förbättra sina kontakter med näringslivet och även vistas del av sin tjänst där.

Bredare ingångar till utbildningsprogrammen inte införda

Det förefaller inte som om bedömagruppens rekommendation att skapa bredare ingångar till högskoleingenjörutbildningarna har hörsammats i så stor utsträckning. Ofta används argumentet att program med tydlig inriktning har lättare att nå ut med information till presumtiva studenter vilket förbättrar möjligheten att rekrytera studenter. Bland annat på grund av bristande intresse för utbildningarna har utvecklingen snarare gått mot betydligt färre program. Vid vissa lärosäten har det inneburit att de har sett över utbudet av ingenjörprogram för att framför allt erbjuda utbildning inom de områden där de är starka och har bra förutsättningar. Vid andra har program som bedömagruppen berömde och påtalade som viktiga vid lärosätet fått läggas ner på grund av för få studenter.

Den icke poänggivande praktik som ingick i en del utbildningar har tagits bort. Däremot poängterar flera att verksamhetsförlagd utbildning förekommer i större utsträckning eller är planerad och att den ofta är projektbaserad.

Bedömagruppens påpekande om betydelsen av rutinerna för kvalitetssäkring av examensarbetena, har vid flera lärosäten lett till översyner och vissa förändringar. Det har i vissa fall även lett till formulering av rekommendationer och rutiner för organisering, genomförande och examination. Det är särskilt viktigt eftersom lärosätena i stor utsträckning strävar efter att examensarbetena genomförs i samarbeten med näringslivet. Det finns dock också lärosäten som inte vidtagit några åtgärder för att säkra kvaliteten på examensarbetena, om det beror på bristande resurser eller om det inte ansågs nödvändigt går inte att utläsa av svaren. Bedömagruppens påpekande att examensarbetet bör ligga på C-nivå har inte heller hörsammats av alla.

Samverkan med industrin är starkare – ökad internationalisering

Det förefaller som om bedömagruppens rekommendation om att öka samverkan med företag i lärosätenas närhet har lett till förbättring. Däremot finns det fortfarande behov av att öka samverkan med gymnasie- och högstadieskolor. Som skäl till att mer inte gjorts framför flera återigen bristande ekonomiska förutsättningar.

I samband med översyner av utbudet av högskoleingenjörprogram har flera lärosäten sökt kontakt med andra lärosäten i respektive region för att få bättre samordning och skapa kompletterande utbud. Samverkan mellan lärosäten har i en del fall även inneburit samarbeten kring kurser. Det finns också exempel på samarbeten mellan flera lärosäten till exempel i form av distanskurser.

Fler kurser ges i dag på engelska vilket ökat andelen utländska studenter på kurserna. Vid Växjö universitet erbjuds hela program på engelska i kemi. Antalet lärare som deltar i internationellt lärarutbyte förefaller också ha ökat. Flera lärosäten redovisar däremot att intresset för att studera utomlands är lågt bland högskoleingenjörstudenterna. Flera av högskolorna redovisar planer på att etablera utbytesprogram med de lärosäten varifrån inresande studenter kommer. I stor utsträckning är det för att genomföra examensarbetet som studenter åker utomlands.

Kemi

Generella intryck av utvärderingen och processen

Utvärderingen omfattade utbildningar vid sexton lärosäten. Grund- och forskarutbildning i kemi fanns vid universiteten i Göteborg, Karlstad, Lund, Linköping, Stockholm, Umeå, Uppsala, Växjö och Örebro samt vid Högskolan i Kalmar, Mitthögskolan (Mittuniversitetet) och vid Sveriges lantbruksuniversitet. Vidare fanns grundutbildning i ämnet vid Högskolan i Jönköping och vid Södertörns högskola och forskarutbildning vid Kungl. Tekniska högskolan samt vid Chalmers tekniska högskola.

Utvärderingen resulterade i ifrågasättande av examensrätten för kandidatexamen vid Högskolan i Jönköping och för kandidat- och magisterexamen vid Växjö universitet, på grund av svagheter i lärarkompetensen samt brister i kemiämnets bredd och djup. Båda lärosätena åtgärdade bristerna inom utsatt tid och har således kvar sina examensrätter.

Flera av de utvärderade miljöerna påpekar att utvärderingen gav möjlighet till en genomlysning av hur verksamheterna och de kvalitetssystem som finns faktiskt fungerade. Goda och mindre goda erfarenheter kunde därmed belysas och ges större spridning. Den största fördelen låg i det som av många uppfattades som ett omfattande arbete med självvärderingen. Det dokument som då togs fram anser flera kan användas i det kontinuerliga arbetet.

Rapporten innehåller många rekommendationer från bedömargruppen. Lärosätenas uppföljningssvar ger intrycket att flera av rekommendationerna uppfattades ha relevans, vilket även gäller en del av den kritik som kommer fram i rapporten. De rekommendationer som ofta lämnats utan åtgärd är framför allt de som kräver medverkan från annan part, andra lärosäten eller en annan nivå inom lärosätet. Det gäller till exempel samordning av kurser och mer omfattande satsningar på marknadsföring. Det har också visat sig svårt att få gehör vid lärosätena för att en större andel av studentpengen ska nå ner till kursnivå. Andra rekommendationer som inte åtgärdats är de som är kostnadskrävande. Utbildningarna har fortsatt relativt lågt söktryck och saknar därför ekonomiskt utrymme att genomföra stora förändringar som kostar pengar. Det gäller till exempel förslaget att öka antalet teknisk/administrativpersonal för att ta hand om laboratorieutrustning.

Bland annat KTH påtalar att utvärderingen inte lyckades fånga de stora problem som naturvetenskapliga och tekniska utbildningar står inför. Det bristande intresset som leder till svag ekonomi och de allt sämre förkunskaperna hos studenterna gör att det finns en akut risk att denna typ av högskoleutbildning kollapsar. En uppmaning riktas till Högskoleverket att starkt engagera sig för att förbättra resurserna för naturvetenskaplig och teknisk utbildning.

Rekommendationer och institutionernas reaktioner

Bristande intresse för kemiutbildning

Intresset för att läsa kemi hade vid tidpunkten för utvärderingen varit vikande en tid vilket uppmärksammades av bedömargruppen. Dels rekommenderades lärosätena att se över antalet platser på utbildningarna eftersom en överkapacitet rådde, dels poängterades att kravnivån vad gäller förkunskaper var nödvändig att upprätthålla och att den skulle vara densamma på samtliga utbildningsorter. Nyligen behandlade en nationell konferens det allt överskuggande problemet med svagt intresse för ämnet kemi hos elever i både grundskolans högstadium och i gymnasiet. Arbetet med information och attitydförändrande åtgärder behöver fortfarande förstärkas. Eftersom det är en ekonomiskt krävande uppgift pekar lärosätena på att extra tillskott behövs, särskilt som ämnesmiljöerna har dålig ekonomi på grund av just det problem som ska åtgärdas. Att påverka antalet platser på kemistprogram eller motsvarande framstår som svårare.

Det förefaller som om förkunskapskraven nu är harmonierade mellan utbildningarna, och att kemiprogrammen kräver kemi B; avvikelser kan förekomma när det gäller kemi inom ingenjörsprogram.

Flera lärosäten redovisar försök att öka marknadsföringen av kemistprogrammen. Vid Högskolan i Jönköping har, vid sidan av att använda studentambassadörer som besöker utbildningsmässor, lärarna besökt årskurs 3 på gymnasieskolornas natur- och samhällsvetenskapliga program. Det har inneburit fler sökande till utbildningarna. Uppsala universitet har anställt en informatör på kurskansliet för att hålla hemsidorna uppdaterade.

Förändringar i lärargruppen

Den ansträngda arbetssituationen för lärarna framhålls av flera som den kanske viktigaste frågan. Den är starkt förknippad med svårigheten att locka studenter och de därmed krympande ekonomiska ramarna. De flesta anser också att det är svårt att göra något på institutionsnivå. Det som till stor del bestämmer schemaläggning och vilka lärare som får undervisa är hur framgångsrika de är i forskningsansökningssammanhang. Ett fortsatt svikande intresse för kemistudier har gjort att man fått säga upp lärare vid några lärosäten. För flera har det framför allt handlat om att vidta åtgärder för att förändra organisation och arbetssätt för att inte behöva avskeda lärare. I detta arbete har arbetssituationen för dem som är kvar inte prioriterats även om den anses som högst angelägen.

Flera har sökt finna nya vägar för att nå en bättre planering och uppföljning av lärarnas tjänstgöring. Linköpings universitet pekar på de regelbundna utvecklingssamtalen som ett viktigt instrument för att kunna kartlägga lärarnas utbildningsbehov inom det pedagogiska området. Genom att närma lärarutbildningens lärare i kemi till kemiavdelningen har också pedagogiska frågor kommit att sättas mer i fokus.

För att grundutbildningsfrågor ska komma i fokus för de kemiutbildande enheterna i landet krävs enligt Umeå universitet att pedagogiska meriter får större betydelse vid tjänstetillsättningar. Det skulle göra att grundutbildningsfrågor blir viktigare för lärarna.

Grundutbildningen

När det gäller att se över utbildningens laborativa moment, och särskilt dess omfattning verkar de flesta lärosäten göra detta kontinuerligt. De flesta uppfattar också att varje ytterligare nedskärning skulle innebära en försämring, samtidigt som en ökning inte är möjlig av ekonomiska skäl. Lite diskussion förs om i vilken utsträckning omfattningen stämmer väl överens med de behov som de studerandes kommande arbetsuppgifter ställer.

En rekommendation som lärosätena tar på allvar gäller medvetenheten om säkerhetsföreskrifterna och i vilken mån de efterlevs. De flesta hävdar att detta var prioriterat redan före utvärderingen och ställer sig därför frågande till rekommendationen. Andra har haft anledning att se över hur säkerhetsarbetet i realiteten har varit.

Jönköping har skapat samläsning mellan kemistudenter och studenter på ingenjörsprogrammet. På detta sätt har antalet disputerade lärare ökat, och lärosätena kan således utfärda den kandidatexamen som bedömargruppen ifrågasatte rätten för. Andra påpekar att samordningen av kurser på grundutbildningsnivå är svårare. Administrativa hinder, till exempel olika terminsindelning, parallellläsning eller intensivläsning, schemaläggningsprinciper finns ofta på en ort eller i en region mellan olika utbildningsanordnare. Vid några lärosäten har utbudet kurser minskat med förlorad bredd till följd. Ett sätt att hantera låga studerandeantal förefaller vara att periodisera kurserna.

Bland annat högskolan i Kalmar har skapat en magisterutbildning med koppling till lärarutbildning. Planer för en masterutbildning som leder till dubbel examen, master i utbildningsvetenskaplig inriktning och lärarexamen, finns vid några lärosäten medan andra pekar ut det som en möjlig väg i samband med fortsatt utveckling av nya examina till följd av Bolognaanpassningen.

Flera lärosäten redovisar att de redan tidigare hade ett väl fungerande system för bedömningen av examensarbeten med gemensamma riktlinjer och kriterier. Vid några har bedömargruppens rekommendation lett till förändringar som innebär att sådana har tagits fram. Vid åter andra förs en diskussion om hur bedömningen ska gå till. På till exempel KTH sker det i samband med övergången till ECTS-systemet (European Credit Transfer System). Några nationella initiativ för att utarbeta gemensamma riktlinjer förefaller däremot inte finnas.

Flera redovisar försök att stötta studentmedverkan genom inrättandet av ämnesråd eller liknande. Några har också anordnat utbildning i vad uppgiften består i och en del ger även ersättning för medverkan i råd, styrelser och nämnder. De pekar dock på att även studenterna har ett ansvar och att det är

svårt att vidta åtgärder vid sidan av att uppmuntra och se till att det finns plats för dem. Om de studerande sedan inte utnyttjar det är upp till dem.

En del av de rekommendationer som gäller grundutbildningen anser de utbildningsansvariga att det är svårt att påverka eftersom det handlar om frågor som har många intressenter. Så är det till exempel svårt att begränsa kursutbudet för att få fler studenter på varje kurs eftersom kurserna utgör profilkurser på olika utbildningsprogram och deras inriktningar. Om kurserna togs bort skulle motsvarande program/inriktning förlora en viktig del.

Flertalet lärosäten anser att bra rutiner för att handskas med kursvärderingar redan fanns etablerade vid tidpunkten för utvärderingen. De som infört förändringar har framför allt infört återkoppling genom att inleda nästa kurs-tillfälle med en genomgång av vad kursvärderingen tog upp.

Forskarutbildningen

Flera av bedömargruppens rekommendationer handlade om att stärka strukturerna kring forskarutbildningen.Handledarutbildning är nu obligatorisk vid flera lärosäten, t.ex. Högskolan i Kalmar och Lunds universitet. KTH uppmanar istället yngre forskare att delta i det utvecklingsprogram, Future Faculty, som inrättats. Linköpings universitet betonar forskarhandledarutbildningens betydelse för att nå docentkompetens vilket gjort att detta kommit i fokus. Biträdande handledare har inte gjorts till obligatorium vid alla lärosäten men allt fler har det. Vid Umeå universitet finns vid sidan av biträdande handledarskap för samtliga forskarstuderande även ett system med mentorer för kvinnliga doktorander.

Rutinerna för introduktionen till forskarutbildning har setts över vid flera lärosäten. Några har utarbetat ett detaljerat introduktionsmaterial, vid andra finns i stället en inledande kurs på 5 poäng som vid sidan av att ge den vid dessa lärosäten obligatoriska universitetspedagogiken, även ger introduktion till tillvaron som forskarstuderande.

De institutioner som inte tidigare hade studierektor eller motsvarande för forskarutbildningen har i de flesta fall följt bedömargruppens rekommendation och infört sådan.

Även bedömargruppens rekommendation om att doktorandernas institutionstjänstgöring ska följas upp bättre, så att ingen gör mer än de 20 procent som kan ingå, förefaller ha hörtsammats.

Sned könsfördelning framför allt på högre nivåer

Bedömargruppen tar i sina rekommendationer upp att arbetet med jämställdhet behöver ökas. De utvärderade institutionerna hänvisar till att det bland grundutbildningen inte är skev könsfördelning sett till antal studenter av olika kön. Däremot går fler män än kvinnor vidare, och särskilt bland lärarna är männen i tydlig dominans. Flera lärosäten redovisar, vid sidan av att jämställdhetsplaner genomförs, att fler mellantjänster inrättats för kvinnliga forskare och att docentmeriterade kvinnor uppmuntras att söka om befordran till pro-

fessor. Vid Linköpings universitet har ett arbete startats som ska resultera i att kurser och insatser ska analyseras ur ett jämställdhetsperspektiv. I detta arbete har begreppen definierats och en mall för analysen tagits fram.

Miljövetenskap

Generella intryck av utvärderingen och processen

Utvärderingen av miljövetenskap, miljöteknik och miljö- och hälsoskydd omfattade femton utbildningsprogram i miljövetenskap fördelade på elva lärosäten, tre utbildningar i miljö- och hälsoskydd samt sex utbildningsprogram i miljöteknik.

Grundutbildning i miljövetenskap fanns vid Göteborgs universitet, Högsolan i Kalmar, Högsolan i Trollhättan/Uddevalla (nu Högsolan Väst), Karlstads universitet, Linköpings universitet, Lunds universitet, Malmö högskola, Mitthögsolan (nu Mittuniversitetet), Mälardalens högskola, Stockholms universitet samt Södertörns högskola. Forskarutbildning i miljövetenskap gavs i Göteborg, Kalmar och Lund samt även vid Chalmers tekniska högskola, Umeå universitet och Örebro universitet.

Grundutbildning i miljöteknik fanns vid Högsolan Dalarna, Högsolan i Halmstad, Högsolan i Kalmar, Högsolan Kristianstad, Karlstads universitet, Lunds universitet och Mälardalens högskola. Forskarutbildning i miljöteknik gavs i Lund och Karlstad samt även vid Kungl. Tekniska högskolan.

Utvärderingen omfattade även grundutbildning i miljö- och hälsoskydd som fanns vid Göteborgs, Stockholms samt Umeå universitet.

Samtliga utbildningar svarade enligt bedömargruppen mot bestämmelser i lag och förordning på ett rimligt sätt.

I princip alla har kommenterat vilket värde de tycker att utvärderingen haft, och samtliga anser att den har haft ett positivt värde. Utvärderingen har fungerat som ett stöd, uppmuntran, en ”ögonöppnare” vad gäller det egna utvecklingsarbetet.

Institutionerna verkar ha tagit fasta på de flesta rekommendationer och en stor andel av rekommendationerna har lett till åtgärder. Flera av institutionerna påpekar att det utvecklingsarbete som genomförts efter utvärderingen i stor utsträckning initierats redan innan bedömargruppen lämnat sina rekommendationer. De rekommendationer man inte tagit fasta på är i första hand sådana där man har en annan uppfattning än bedömargruppen. Det kan också bero på att man av olika skäl inte har möjlighet att vidta åtgärder, exempelvis på grund av bristande ekonomiska resurser.

Rekommendationer och institutionernas reaktioner

Utifrån institutionernas uppföljningssvar kan följande förändringar noteras. Miljöteknikutbildningen vid Högsolan Dalarna är nedlagd. Ämnet miljöteknik vid nämnda högskola skriver i uppföljningssvaren att de ansvarar för en påbyggnadsutbildning i solenergiteknik som leder till en magisterexamen. Den miljötekniska utbildningen vid Högsolan i Halmstad är nedlagd och

ersatt av naturvetenskaplig miljövetarutbildning. Högskolan i Halmstad och Lunds universitet har startat varsitt utbildningsprogram i miljö- och hälsoskydd; båda lärosätena hänvisar till den kommentar bedömargruppen gjorde om att det fanns ett utrymme för en dylik utbildning i södra Sverige. Mittuniversitetet har lagt ned den miljövetenskapliga inriktningen inom programmet miljö- och naturvetenskap. Universitetet ger fortfarande ekoteknikprogrammet där studenterna kan läsa till kandidat respektive magister i miljövetenskap. Högskolan Kristianstad ger inte längre naturvårdsingenjörsprogrammet utan istället en tvåårig teknikerutbildning samt en internationell magisterutbildning i "water management". Högskolan Väst ger inte längre utbildning i miljövetenskap.

Fler ämnesintegrerade fördjupningskurser

Miljövetenskap, miljö- och hälsoskydd och miljöteknik är områden som vuxit fram ur traditionella discipliner, de naturvetenskapliga och tekniska ämnesområdena samt den traditionella ingenjörsutbildningen. Samtliga utbildningar ingår i brett upplagda program som i de allra flesta fall har tvärvetenskapliga ambitioner. I flera fall konstaterar bedömargruppen att det snarare handlar om mångvetenskap i stället för tvärvetenskap. Fördjupningen är många gånger inte tillräcklig, då utbudet av ämnesintegrerade fördjupningskurser är alltför litet. De flesta utbildningar är naturvetenskapligt inriktade, och bedömargruppen menar att det samhällsvetenskapliga perspektivet måste bli tydligare i miljöutbildningarna. I bedömargruppens utgångspunkter fastställs att grunden för en god miljöutbildning är en integrering av naturvetenskap och samhällsvetenskap, och bedömargruppen konstaterar att fler ämnesövergripande fördjupningskurser bör utvecklas. I de fall där man väljer att profilera sig mer åt naturvetenskap alternativt samhällsvetenskap ska det tydligt framgå.

Ett antal åtgärder har genomförts för att försöka fullfölja ambitionen med miljöutbildningen som en tvärvetenskaplig utbildning, tvärvetenskaplig i första hand mellan naturvetenskap och samhällsvetenskap.

Det man i första hand verkar ha gjort är att införa fler kurser och/eller moment från det underrepresenterade fältet. Så har exempelvis Malmö högskola, som för övrigt är en av få som har en miljövetenskaplig utbildning med tyngdpunkten i samhällsvetenskap, successivt fört in fler naturvetenskapliga moment under de två första terminerna av utbildningen. I Karlstad har man tagit fram ett reviderat miljövetarprogram som har en tydligare inriktning mot samhällsvetenskap och humaniora. En utökning av kursutbudet har också skett till exempel i Göteborg där man har två miljövetenskapliga program, ett med basen i samhällsvetenskap och ett med naturvetenskaplig inriktning. Där har man möjliggjort för studenterna att läsa kurser inom det andra programmet genom att man har anpassat utbildningen på lägre nivå samt anpassat förkunskapskraven på högre nivå. Enligt uppgift läser studenterna i stor utsträckning kurser från det andra programmet. Ett ökat samarbete mellan institutioner och mellan fakulteter är också ett sätt att skapa ämnesintegrerade

utbildningar. Lunds universitet har startat ett utbildningsprogram i miljö- och hälsoskydd där flera av de miljövetenskapliga kurserna bygger på samarbete med de statsvetenskapliga och sociologiska institutionerna, Lunds tekniska högskola och medicinsk fakultet samt med Sveriges lantbruksuniversitet. I den påbyggnadsutbildning i solenergiteknik som finns i Dalarna har man fört in socialantropologiska moment. Frågor kring införandet av solenergi på marknaden i olika kulturer avhandlas bland annat.

I vilken mån man har lyckats integrera vetenskaperna ”på tvären” inom kurserna är svårare att utläsa. Den tematiska blockundervisningen vid Södertörn är möjligen ett exempel på det. Programmet miljö- och utveckling vid Södertörns högskola ger en magisterexamen i miljövetenskap. De fyra första terminerna består av kurser som ger kunskaper relevanta för miljö- och utvecklingsfrågor i biologi/ekologi, natur- och kulturgeografi, miljöpolitik och förvaltning, miljörett och ekonomi. Undervisningen är då organiserad i övergripande tematiska block. Mittuniversitetet anger att de har utvecklat fakultetsövergripande kurser samt har lärarlag med ingenjörsvetenskaplig, naturvetenskaplig och samhällsvetenskaplig kompetens. Dessa lärarlag kan eventuellt skapa förutsättningar för ”tvärkurser”.

Problemorienterad undervisning och kontakter med arbetslivet

I utvärderingsrapporten trycker bedömargruppen också på att utbildningarnas tvärvetenskapliga ansats bör följas av fler alternativa undervisningsformer, företrädesvis problemorienterade. Detta gäller kanske särskilt utbildningen i miljöteknik om vilken bedömarna skriver: ”Denna utbildning bör vara klart problemorienterad.” Av de sex utbildningsprogrammen i miljöteknik var det två som fick rekommendationer att öka den problemorienterade undervisningen. Miljöteknikutbildningen vid Högskolan i Kalmar försöker sträva mot en hög grad av problemorientering. De skriver i uppföljningssvaren att de har två PBL-kurser, en på C-nivå och en på D-nivå. Högskolan har också ökat andelen projektarbeten och workshoppar. Vid fyra av de miljövetenskapliga utbildningarna redovisar man en utökning av projekt- och grupparbeten samt andra praktiska inslag i undervisningen. Det var också de fyra som fick ett påpekande angående (den alltför traditionella) uppläggningsformen av undervisningen. En av de övriga miljövetenskapliga utbildningarna menar att besparingar har gjort att man varit tvungen att skära ned på projektarbeten och exkursioner.

De två påbyggnadsutbildningarna i miljö- och hälsoskydd fick rekommendationer att minska föreläsningens volym och införa mer varierade undervisningsformer och fler praktiska moment. Båda utbildningarna har infört fler projekt och grupparbeten. Utbildningen i Stockholm har dock noterat via kursvärderingar att ett stort antal av studenterna, och det handlar om studenter som har minst tre års grundutbildning bakom sig, i princip är ”mätta” på projektarbeten och ser ett större värde i individualiserad undervisning samt storgruppsundervisning.

Den miljövetenskapliga utbildningen i Halmstad beskriver att de för lärarnas räkning har startat en studiecirkel i naturvetenskaplig pedagogik och didaktik. Under ett år har lärarna en gång i månaden samtalat kring pedagogisk litteratur, kursupplägg och examinationsformer. Detta menar man bör kunna leda till användandet av fler och kompletterande undervisningsformer.

Den yrkesinriktade karaktären på utbildningarna i miljö- och hälsoskydd ställer extra krav på integrering av akademiska kunskaper och kunskaper från verksamhetsområdet i samhället skriver bedömarna. Kontakter och samarbete med verksamhetsområdet är viktigt även för utbildningarna i miljöteknik och miljövetenskap, för att verksamhetsanknyta undervisningen. Miljö- och hälsoskyddsutbildningen vid Stockholms universitet skriver i sina uppföljnings-svar att de har för avsikt att starta ett "miljöskyddsseminarium", till vilket bland annat alla miljöinspektörer i närliggande län ska inbjudas, som ett sätt att medverka till kompetensutveckling inom ämnesområdet. Institutionen beskriver också sina planer på att inrätta ett "miljöutbildningsråd" för att fånga upp avnämarnas behov inför planeringen av utbildningen. Med jämna mellanrum under hela utbildningen får studenterna undervisning av externa lärare, och på så vis knyts utbildningen till den praktiska verksamheten. De ansvariga för miljö- och hälsoskyddsutbildningen i Umeå har analyserat vad arbetsmarknaden inom miljö- och hälsoskyddsområdet kräver för kvalifikationer, och utifrån det har man utformat olika inriktningar på utbildningen. Studenterna som går påbyggnadsutbildningen i miljö- och hälsoskydd i Göteborg får under första terminen i grupp arbeta med konkreta ärenden som pågår vid miljökontor/förvaltningar i närområdet. Flera av de miljötekniska och miljövetenskapliga utbildningarna kopplar också på olika sätt undervisningen till företag, kommuner och andra verksamheter inom miljöområdet.

Forskningsanknytning

Bedömggruppen anser att forskningsanknytningen bör förbättras på flera av utbildningarna. Detta är särskilt viktigt, menar man, då miljöämnet är ett relativt nytt ämne som är under utveckling. Det är stora skillnader mellan lärosätena både vad gäller andelen disputerade lärare och deras möjligheter till forskning. Vid flera lärosäten ges de disputerade lärarna inte något utrymme till forskning. I den sammanfattande bedömningen betonar gruppen vikten av att lärosätena ökar andelen disputerade och aktivt forskande lärare. Vidare rekommenderar de lärosätena att uppmärksamma lärarnas möjligheter till egen kompetensutveckling. Elva av utbildningarna har även fått specifika rekommendationer angående dessa frågeställningar. Från tre av utbildningarna påpekas att ekonomin inte tillåter ökade möjligheter till kompetensutveckling för lärarna. De andra utbildningarna som fick en specifik rekommendation beskriver på vilket sätt man arbetar för att förstärka lärarkompetensen och forskningsanknytningen, bl.a. beskriver Karlstads universitet och Högskolan i Kalmar en viss förstärkning av forskarutbildade lärare samt ökade möjligheter

för adjunkter till kompetensutveckling. De miljövetenskapliga utbildningarna vid Malmö högskola respektive Södertörns högskola har tagit till sig den generella rekommendationen angående lärarkompetens. De beskriver en situation med ökade möjligheter för lärarna till kompetensutveckling samt en ökning av antalet disputerade lärare.

Forskarutbildningen

I utvärderingen ingick forskarutbildning i miljövetenskap vid sex lärosäten och forskarutbildning i miljöteknik vid tre lärosäten. Inom flera andra forskarutbildningsämnen ingår miljörelaterade kurser och avhandlingsämnen utan att de har något miljöprefix i ämnesbenämning eller inriktning. Sex sådana forskarutbildningsämnen vid KTH har internt klassats som miljöteknik och omfattas av utvärderingen. I miljö- och hälsoskydd fanns ingen forskarutbildning. Bedömarna såg en etablering av forskarutbildning inom området som en angelägen fråga och riktade en rekommendation till Umeå universitet.

Då forskarutbildningen inom miljöområdet är förhållandevis ny menar bedömargruppen att de synpunkter och iakttagelser som lyfts fram i utvärderingsrapporten ska ses som utgångspunkter för framtida utveckling.

I rapporten konstaterar bedömarna att det finns en risk att doktoranderna inom miljöområdet inte når kunskaper som är djupare och bredare än för en magister. En brist på ämnesintegrerade fördjupningskurser inom området har redan konstaterats, och i förlängningen finns en brist på relevanta forskarutbildningskurser, särskilt de med samhällsvetenskaplig inriktning. Vidare hade flera av utbildningarna en relativt liten andel obligatoriska kurser inom miljöområdet vilket gjorde att doktorandernas teoretiska fördjupning i huvudsak skedde inom avhandlingsområdet. Omfattningen av kurser i forskarutbildningarna varierade mellan 40 och 80 poäng, och bedömarna ansåg 40 poäng vara för lite i sammanhanget. En garanti för att doktoranderna i miljövetenskap/teknik får en fördjupning med bredd över ämnet måste till på i princip alla utbildningar, skrev bedömargruppen i rapporten. Forskarutbildningen vid Örebro universitet, som organisatoriskt befinner sig i en mångvetenskaplig forskarskola med ämnen både från naturvetenskapen och från samhällsvetenskapen, menar att det är svårt att utveckla ämnes- och fakultetsövergripande kurser då ekonomiska resurser saknas samt även i många fall intresse från övriga ämnen. Högskolan i Kalmar skriver i uppföljningssvaren att samtliga doktorander genomgår kurser om 16 poäng inom den miljövetenskapliga avdelningens forskarkursprogram samt att fördjupningskurser inom olika miljövetenskapliga delområden har tillförts exempelvis i miljökemi och naturresurshushållning. Umeå universitet har fört in fler kurser med samhällsvetenskapligt perspektiv samt en ökad andel samhällsvetenskaplig litteratur.

Bedömargruppen menar att det finns ett nationellt intresse av att samordna forskarutbildningskurser inom miljöområdet. Det skulle vara ett sätt att öka utbudet på relevanta forskarutbildningskurser. Örebro och Umeå påpekar dock att de ekonomiska förutsättningarna för att utveckla kurser och för

att skicka doktoranderna till andra orter är små. Örebro universitet för dock diskussioner med Mälardalens högskola om visst samarbete på forskarutbildningsnivå. Chalmers tekniska högskola och Göteborgs universitet har ett visst gemensamt kursutbud och skriver i sina uppföljningssvar att en ökning av forskarutbildningskurser har skett bland annat genom den fakultetsövergripande och för de båda lärosätena gemensamma forskarskolan "Klimat och mobilitet". Göteborgs universitet skriver vidare att det håller på att utveckla ännu en fakultetsövergripande forskarskola vilket bör kunna ge ytterligare möjligheter för doktoranderna att få tillgång till kurser med både bredd och djup inom det miljövetenskapliga området. När det gäller samarbete med övriga lärosäten menar Göteborg att det finns mycket kvar att göra.

Umeå universitet har inte startat någon särskild forskarutbildning för miljö- och hälsoskydd. De menar dock att ambitionen med deras forskarutbildning i miljövetenskap är att den ska rymma många inriktningar och utbildningen är öppen för studenterna från grundutbildningen i miljö- och hälsoskydd.

Internationalisering

Bedömarna konstaterar att det internationella student- och doktorandutbytet är lågt och rekommenderar institutionerna att öka möjligheterna för de studerande att genomföra en del av sin utbildning vid något utländskt universitet. Fem av utbildningsmiljöerna har även fått en specifik rekommendation om detta. Samtliga dessa samt knappt hälften av de övriga redovisar aktiviteter som ska stärka de internationella inslagen i utbildningsmiljön, bl.a. har miljövetenskapen i Kalmar utvecklat ett program: "internationell kretsloppsingenjör" som vänder sig till internationella studenter men också till svenska studenter som har intresse av att arbeta utomlands. Utbildningen ska ske i samverkan med utländska universitet och bygga på studentutbyte. Målet är fördjupade studier av lokala miljöproblem. Södertörns högskola beskriver att den inom programmet har en treveckors exkursion till något utvecklingsland. Några av miljöerna påpekar också att den ekonomiska situationen gör att doktorandutbyte endast kan ske i begränsad omfattning.

Sjöbefälsutbildningar

Generella intryck av utvärderingen och processen

Utbildningarna som leder till yrkesexamina som sjöingenjör och sjökaptan finns vid två lärosäten, Chalmers tekniska högskola och Högskolan i Kalmar. Det var enligt den dåvarande examensordningen ett krav att den som läst del av utbildningen, vissa specifika kurser omfattande 70 poäng, skulle kunna ta ut maskiningjörs- respektive styrmansexamen. Utvärderingen var vidare en uppföljning av den utvärdering som Höskoleverket hade genomfört 1998.

Särskilt Chalmers framhåller självvärderingsprocess och bedömargruppens rapport som betydelsefulla för det förändringsarbete som bedrivits angående organisation och utbildningarnas innehåll. Högskolan i Kalmar anför att flera av de förändringar som genomförts sannolikt redan var påbörjade. Höskoleverkets utvärderingar (1998 och 2002) anges också bland annat ha resulterat i att Sjöfartens nationella samrådsorgan etablerats. Detta organ förefaller ha haft betydelse för att lärosätenas sjöfartsutbildningar närmat sig varandra. Högskolan i Kalmar framhåller dock att samrådsorganet har fått ett förändrat fokus till följd av att många fler aktörer givits plats i det. Ett bestående intryck är dock att utvärderingar, samrådsorgan och inte minst ett intresse och behov hos utbildningarna lett till att samarbetet mellan sjöfartsutbildningarna i dag är mer utvecklat än vid tiden för utvärderingen. Utvärderingen innehöll tydliga uppmaningar att det var ett område som borde förbättras.

Rekommendationer och utbildningarnas reaktioner

Förändrad organisation vid Chalmers

I utvärderingen var den första rekommendationen till utbildningen vid Chalmers att skapa stabilitet och långsiktighet i ledningen. En omorganisation vid Chalmers tekniska högskola har påverkat även sjöbefälsutbildningarna. Den organisatoriska enhet som Chalmers Lindholmen utgjorde i form av dotterbolag, och dit sjöfartshögskolan hörde, har upphört. Utbildningarna tillhör nu en nybildad storinstitution för sjöfart och marin teknik. Utvärderingen gav underlag för ett sådant förändringsarbete vilket också har utnyttjats enligt lärosätet. Organisation och ledning av utbildningarna synes till följd av den nya organisationen ha blivit stabilare. I redovisningen anges till exempel att programråd inrättats och att regelbundna möten med ledning hålls.

Den nya organisationen förefaller även ha givit studenterna bättre möjligheter att utöva inflytande på utbildningen med medverkan i programråd. Även studenterna på sjöfartshögskolan vid Högskolan i Kalmar har förutsättningar att påverka utbildningarna.

Generationsskifte pågår

Vid utbildningarna på Chalmers pågår en generationsväxling i lärarkåren. I samband med denna ges yngre lärare möjlighet till kompetensutveckling, vilket uppfyller en del av bedömargruppens rekommendation om lärarfortbildning. Båda lärosätena uppmanades i samband med detta att utveckla forskningsverksamheten i syfte att ge utbildningarna en tydligare forskningsanknytning. De utbildningsansvariga vid Högskolan i Kalmar beskriver att detta har skett i ännu liten skala. De har en gästprofessor och två nya Vinnovaprojekt. De pekar också på betydelsen av uppdragsutbildningar och fortbildningar som ger kompetensåterföring till utbildningsmiljön och som är viktig för kompetensutvecklingen. Flera studenter har varit inkopplade i forskningsprojekt och använt detta som en utgångspunkt för sina examensarbeten. Institutionen vid Chalmers som ansvarar för sjöbefälsutbildningarna har genom en större donation från rederinäringen nyligen fått avsevärt bättre förutsättningar för verksamheten. Det är dock oroande att utrymmet för lärarna att forska har minskat enligt lärosätets svar i samband med uppföljningen.

Många yttre krav på utbildningarna

Examensordningen poängterar att utbildningarna till sjöingenjör och sjökaptten ska utformas så att de uppfyller de krav som internationella sjöfartsorgan ställer. I utvärderingen framhölls att dessa krav ska ses som miniminivå och att de svenska utbildningarna är kända för och har en ambition att med råge uppfylla dessa. Den polaritet som kan uppfattas mellan å ena sidan kraven från det internationella regelverket som Sjöfartsverket företräder (STCW-98) och de krav som därutöver finns i högskolelag och högskoleförordning, låg till grund för rekommendationen att utbildningarna skulle skapa bättre balans mellan yrkesutbildning, forskningsanknytning och högskolemässighet. Det förefaller fortsatt ligga en svårighet i att kombinera dessa synsätt. I valet mellan de olika perspektiven har yrkesperspektivet ofta företräde. Det är inte förvånande eftersom dessa krav är de som ligger till grund för den behörighetsgivande myndigheten.

Detta är sannolikt också huvudorsaken till att lärosätena bara till en del följt flera av de rekommendationer som rör utbildningens form. Så har till exempel fortfarande utbildningarna till sjöingenjör och sjökaptten få moment gemensamt. Den tidigare bedömargruppen framhöll att de två yrkeskategorierna arbetar tillsammans och att det därför är motiverat att det finns moment i utbildningarna som gör att de möts. Även om de yttre kraven begränsar möjligheten att göra detta framhöll bedömargruppen att det bör finnas utrymme för det, t.ex. i samband med praktiska övningar i de avancerade simulatorer som sjöfartsutbildningarna använder i utbildningarna. Inget av lärosätena berör denna möjlighet.

Vad gäller att utveckla studie- och examinationsformer synes lärosätena ha kommit längre. Högskolan i Kalmar framhåller att deras lärare i de delkurser där det är praktiskt möjligt börjat tillämpa alternativa undervisningsformer.

Vid båda lärosätena provas distansutbildning inom kortare utbildningar som man också ger. Chalmers har förhoppningen att kunna använda det även inom den fartygsförlagda utbildningen i de aktuella programmen. Från högskolan i Kalmar anförs mot användande av e-learning i denna del av utbildningen, en av bedömarens generella rekommendationer, att det kräver mycket resurser vid lärosätet och att de är tveksamma till om det är praktiskt genomförbart på alla fartyg som används för den fartygsförlagda utbildningen.

De yttre krav som nämnts ovan anförs också som skäl till att möjligheterna för den enskilde studenten att fördjupa sig är begränsade. Det läggs ett stort ansvar på honom eller henne att själv utifrån den stimulans utbildningen är tänkt att ge utforma den individuella fördjupningen.

Samverkan och internationalisering

Som nämndes inledningsvis har samverkan mellan de två sjöfartshögskolorna förbättrats. Båda lärosätena påpekar att det i dag är närmare mellan utbildningarna på de två lärosätena. Det har sin grund både i grundutbildningsfrågor och i utvecklingen av ett masterprogram lett av Chalmers som bygger på nordiskt samarbete och som ska leda till en nordisk masterexamen.

Sjöfartshögskolan vid Högskolan i Kalmar har inlett samverkan med andra institutioner på lärosätet. Vid Chalmers har omorganisationen inneburit förbättrade förutsättningar för samarbete.

När det gäller internationalisering berörs det i svaret från Chalmers som pekar på att sjökaptensutbildningen kommer att omfattas av ett utbytesprogram med två lärosäten i England från och med 2008. Den nya nordiska masterutbildningen innebär också samverkan med utbildningar i andra starka sjöfartsländer. I det senare ingår även utbildningarna vid Högskolan i Kalmar.

Slaviska språk

Generella intryck av utvärderingen och processen

Utvärderingen omfattar fem utbildningsmiljöer som ger utbildning i slaviska språk och Öst- och Centraleuropakunskap vid universiteten i Göteborg, Lund, Stockholm och Uppsala. Vid det senare lärosätet fördelades språk respektive områdesstudier på två institutioner medan utbildningen vid Göteborgs universitet främst är inriktad på språkstudier. Övriga ger en kombination av de två med viss variation i vilka språk som ges, även om ryska dominerar.

De svar som ämnesmiljöerna lämnat i samband med uppföljningen ger intryck av att utvärderingen lyfter fram frågor och problem som till stora delar redan var kända. Flera påpekar dock att processen innebar att dessa sattes på pränt och diskuterades vilket sannolikt inneburit att de åtgärdats snabbare. Den bild som framträder i rapporten från utvärderingen stämmer i några avseenden inte överens med hur de själva uppfattar sig. Ett exempel rör utvärderingsrapportens utsagor om att det råder brist på strategiskt tänkande. Från miljön vid Göteborgs universitet framhålls till exempel att valet av profilmråden inte är ett resultat av en brist på strategiskt tänkande utan en mycket medveten strategi. Att ett av områdena är mångfald är bara naturligt för ett ämne av det aktuella slaget.

Rekommendationer och institutionernas reaktioner

Nya organisatoriska sammanhang

Tre av de fem utvärderade ämnesmiljöerna har efter det att utvärderingen genomfördes genomgått organisatoriska förändringar och finns nu i nya sammanhang. Det har inneburit att språkstudierna i några fall numera bedrivs vid institutioner som rymmer flera språk och att realistudierna ingår i ett bredare sammanhang eller har fått en ny inriktning. Öst- och Centraleuropakunskap vid Uppsala universitet är ett exempel som nu har inriktning mot Eurasien. De betonar att utvärderingen har varit värdefull i förändringsarbetet.

En av de första rekommendationerna i utvärderingen gällde att ämnenas förutsättningar skulle förbättras genom en aktivare dialog med respektive fakultet vilket skulle kunna leda till tydligare ställningstaganden från fakulteterna. Detta berörs i liten utsträckning utom i samband med redovisningen av förändringar i organisationen. Däremot framförs att de rekommendationer som lämnades om att stärka ämnets ställning snarast riktar sig till lärosätetsnivå och att det är svårt för ämnesmiljöerna att redovisa orsakerna till att inget skett.

Forskningsmöjligheten bristfällig

I flera av de utvärderade miljöerna var lärarnas utrymme för forskning starkt begränsat. Till en del hänger det samman med att det rör sig om små ämnen. Att utvärderingen uppmärksammade lärarnas situation förefaller ha lett till att uppföljningen av tjänstgöringsplaner, i vissa fall även upprättandet av dem, har förbättrats. I samband med detta har de beförade professorernas förutsättningar förbättrats på flera håll, samtidigt har lektorerna fått sämre villkor vid till exempel Stockholms universitet.

Ny magister- och masterutbildning

När det gäller grundutbildningen, och de rekommendationer som bedömargruppen gav om att öka kravet på studier i ämnet från dåvarande 80 till 100 poäng, förefaller olika uppfattningar finnas. Någon hävdar att alla slaviska institutioner nu har infört 100-poängsnivån medan andra menar att detta fått vänta till följd av den omstrukturering av utbildningarna som pågår i samband med Bologna-processen och införandet av en ny examina på avancerad nivå.

Frågan om att studier i allmän grammatik i större utsträckning skulle kunna samläsas mellan olika språkvetenskapliga utbildningar förefaller inte lättlost. Ett problem som flera pekar på är att behoven ser olika ut, både för olika språk och för olika studentgrupper. En annan stöttesten i sammanhanget är att synen på vad en sådan allmän grammatik ska innehålla skiljer sig åt. Förslaget att ämnesrepresentanterna för de slaviska språken, i avvaktan på ett sådant samarbete, gemensamt skulle ta fram en allmän grammatik förefaller inte heller enkelt att genomföra. Som skäl anges både olika syn på innehållet och den resursbrist som flera upplever.

En översyn av uppsatshandledningen och fler moment som innebär skrivträning efterlystes i utvärderingen. Några av miljöerna redovisar en struktur för uppsatserna som innehåller inledande och avslutande seminarier, rutiner för handledningen, tidplan med tydliga inlämningsdatum, allt ägnat att bidra till att förbättra uppsatsprocessen. Flera har infört mer skrivande på lägre nivåer. Det har dock inte lett till en ökning av studenter på högre nivåer vilket var en förhoppning som bedömargruppen uttryckte.

Ett sätt att handskas med de små resurserna är ett ökat användande av IT-stöd i utbildningen. Både Göteborgs universitet och Stockholms universitet framhåller egna satsningar på att utveckla sådana hjälpmedel, de senare används också av studenter vid Lunds universitet.

Bedömargruppen rekommenderade de utbildningsansvariga att se över det textpensum som studenterna ska läsa så att omfånget skulle bli mer realistiskt i förhållande till kursernas storlek samtidigt som det skulle behålla nödvändig bredd. De utbildningsansvariga säger att det är en återkommande punkt då utbildningarna diskuteras. Det är svårt att nå nödvändig bredd utan att omfånget ökar.

Omfattande avhandlingsprojekt

Bedömargruppen framförde kritik mot att förväntningarna på avhandlingarna i många fall inte harmonierade med de tidsramar som gäller efter 1998 års reform. Flera av de utvärderade miljöerna redovisar att diskussioner om realistiska kravnivåer ofta förekommer i till exempel handledarkollegiet. Det är dock en frågeställning där det är svårt att styra, vilket visar sig i att konkreta åtgärder inte redovisas. Bedömarnas kommentarer har snarast lett till ökad medvetenhet om vilka problem det kan leda till. Företrädarna för Lunds universitet påpekar i detta sammanhang att ett begränsat utrymme för handledning (50 timmar per år) gör det svårt att kräva mer av handledarna.

De flesta forskarstuderande i de aktuella ämnena har nu biträdande handledare vid sidan av huvudhandledaren. I större utsträckning är avhandlingsämnet nu formulerat vid antagningen av den forskarstuderande. De utvärderade miljöerna pekar på att det är svårt att veta om de förändringar som införts haft någon effekt eftersom få nya forskarstuderande har kunnat antas sedan utvärderingen eftersom medel till doktorandtjänster saknas.

När det gäller forskarutbildningen ansåg bedömargruppen att kravet på ett andra slaviskt språk inom denna skulle slopas. Mot det anför ämnesmiljön vid Uppsala universitet, som behållit kravet, att det inte vore förenligt med att forskarutbildningsämnet är slaviska språk och inte något av de enskilda språken som t.ex. ryska eller polska. Vid Lunds universitet har man i stället valt att göra det till ett krav för att bli antagen till forskarutbildning, medan kravet enligt uppgift är slopat sedan länge vid Stockholms universitet.

Svårt att öka studenternas intresse för utveckling

En rekommendation till samtliga miljöer gällde att se över hur studenterna engageras i utvecklingen av utbildningarna. Flera pekar på att en högre andel studenter som läser fler kurser på institutionen, dvs. stannar på högre nivåer, leder till ett ökat intresse för att engagera sig och delta i institutionsstyrelser eller ämnesråd. En tydligare kursstruktur i Öst- och Centraleuropakunskap vid Uppsala universitet har till exempel åstadkommit just detta.

De rekommendationer som gavs angående att förbättra kursvärderingen förefaller ha hörtsammats. Bland annat har summerande utvärderingar av kurserna under en termin införts som komplement till värderingar av enskilda kurser. Sammanställningarna av kursvärderingarna görs nu enligt uppgift tillgängliga för studenterna där så inte skedde tidigare.

Samverkan och internationalisering

Ämneskonferenser som samlar utbildningarna i landet hålls vart fjärde år. Utöver det har inget formellt sammanhang skapats för samverkan. Däremot fyller det nyhetsbrev som Svenska slavistförbundet regelbundet ger ut och arbetet med att anpassa utbildningarna till den nya examensordningen och övriga förändringar som följer av Bolognaprocessen till viss del det behov av samverkan som bedömargruppen efterlyser.

Bedömargruppen ansåg också att studier i ett slavisktpråkligt land skulle uppmuntras och underlättas genom generösa regler för tillgodoräknande. Här anför de utvärderade miljöerna att det kräver resurser om man ska kunna hjälpa studenterna, resurser som man inte har. Däremot anser alla att de är så generösa det går att vara med bibehållna krav på kvalitet när det gäller studenternas tillgodoräknande. Ett samarbete som Stockholms universitet har haft med universiteten i S:t Petersburg och Moskva har fått läggas ner på grund av åläggande från Höskoleverket att studierna ska vara avgiftsfria.

Socialt arbete

Generella intryck av utvärderingen och processen

Utvärderingen 2002 av socialt arbete omfattade grundutbildning och forskarutbildning vid Göteborgs universitet, Lunds universitet, Stockholms universitet, Umeå universitet och Örebro universitet samt grundutbildning vid Ersta Sköndal högskola, Högskolan i Jönköping, Högskolan i Kalmar, Högskolan Kristianstad, Malmö högskola, Mitthögskolan (nu Mittuniversitetet), Högskolan i Trollhättan/Uddevalla (nu Högskolan Väst) och Växjö universitet. Totalt tretton lärosäten ingick i utvärderingen. Utvärderingen var samtidigt en uppföljning av den utvärdering av socionomutbildningen som genomfördes 1999/2000. Den främsta kritiken i den tidigare utvärderingen var mot den som man uppfattade alltför låga kravnivån i utbildningen. Det man i övrigt lyfte fram i den rapporten som de mest kritiska punkterna var det pedagogiska ledarskapet samt integrationen mellan teori och praktik.

I utvärderingen 2002 konstateras att samtliga berörda institutioner har tagit kritiken på stort allvar och arbetat för att åtgärda problemen. Inom ramen för Samarbetskommittén för socionomutbildningar i Sverige har utbildningarna dessutom startat ett antal utvecklingsprojekt som delvis tar sin utgångspunkt i utvärderingskritiken. När det gäller det pedagogiska ledarskapet betonar bedömarna att utvecklingsarbetet så tydligt går i rätt riktning att de vid utvärderingstillfället (2002) inte har några kritiska anmärkningar. En dimension som tillkommit i den senaste utvärderingen är den kraftiga expansion som utbildning i socialt arbete genomgått.

Utvärderingsresultaten publicerades i rapporten *Socialt arbete – En nationell genomlysning av ämnet (2003: 16 R)* där även utvärderingen av forskningen i socialt arbete, som genomförts av Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS), presenteras.

Högskolan i Kalmar fick i samband med utvärderingen 2002 sin rätt att utfärda kandidatexamen i socialt arbete ifrågasatt. Högskolan fick 2004 fortsatt rätt att utfärda kandidatexamen, och 2005 fick högskolan rätt att utfärda socionomexamen. Forskarutbildning i socialt arbete har startats vid Växjö universitet (2003) samt vid Mittuniversitet (2005). Forskarutbildning i socialt arbete finns från hösten 2006 vid högskolan i Jönköping, inom ramen för forskarskolan Hälsa och välfärd.

Nio av de tretton utvärderade institutionerna har värderat effekterna av utvärderingen. Samtliga nio anser att utvärderingen har varit ett stöd i det interna kvalitetsarbetet. I flera av svaren betonar man också det värdefulla i att få en genomlysning av ämnet där de för utbildningen mest angelägna frågorna lyfts fram. I ett av svaren menar man att utvärderingen bidragit till att ge bättre acceptans åt ämnet socialt arbete. En annan respondent hävdar att utvärderingen gett en fördjupad förståelse för den sociala professionen samt

påpekar att utvärderingen bidragit till att öka det för socionomutbildningarna gemensamma utvecklingsarbetet.

Det verkar som institutionerna i huvudsak har tagit till sig bedömarnas rekommendationer. Även om det inte alltid resulterar i konkreta åtgärder så är det uppenbart att resultaten av utvärderingen har tagits på stort allvar. De rekommendationer som har lämnats därhän borde troligen ha riktats till en annan nivå i utbildningssystemet.

Rekommendationer och institutionernas reaktioner

Kravnivå

I den tidigare utvärderingen uppfattade bedömargruppen en låg kravnivå på samtliga utbildningar, om än i olika grad. Denna uppfattning bekräftades av studenterna på platsbesöken och i viss mån även av lärarna. Under den period som förflutit mellan utvärderingen 1999/2000 och den utvärdering som här är i fokus har institutionerna arbetat avsevärt med att skärpa kravnivån. Åtgärderna har främst handlat om examination, man har utvecklat formerna för examinering, och flertalet institutioner har infört en tregradig betygsskala för bedömning av C-uppsatser. I utvärderingen 2002 skriver dock bedömarna att arbetet med att etablera en adekvat kravnivå bör fortsätta. Studenternas fortsatta kritiska inställning verkar vara den främsta indikationen bedömarna har på att förbättringsarbetet måste fortsätta. I uppföljningssvaren framgår det tydligt att samtliga institutionerna tar detta på allvar och fortsätter arbeta med frågan. Institutionerna vid Malmö högskola och Stockholms universitet har gjort undersökningar bland sina studenter för att klarlägga studenternas uppfattningar om kravnivån. Flera av de övriga institutionerna har genomfört undersökningar, diskussioner och analyser av begreppet "låg kravnivå" i försök att hitta kriterier för att höja nivån – där man kommer fram till att detta behövs. Exempelvis tillsatte institutionen vid Lunds universitet en arbetsgrupp med både lärar- och studentrepresentanter för att utreda vad som ligger i begreppet. Resultatet har blivit en fortsatt satsning på utvecklingsarbete som syftar till att öka tydligheten i examinationsformerna och återkopplingen till studenterna. I övrigt redovisar institutionerna sina resonemang och tankegångar samt de åtgärder man arbetar med för att komma åt problemet. I flertalet fall handlar åtgärderna om att öka variationen av examinationsformer. Flera institutioner hänvisar till arbetet med att anpassa kurserna till den nya examensordningen där studenternas lärande är centralt. Man menar att när det arbetet har implementerats så kommer kunskapskrav och progression att bli tydligare både för lärare och studenter.

Integration teori – praktik

I utvärderingen av socialt arbete 2002 konstaterar de sakkunniga för grundutbildningen att kopplingen mellan praktik och teori är svag, generellt i utbildningarna. Ett stort antal ambitiösa utvecklingsprojekt har sedan den tidigare

utvärderingen (av socionomutbildningarna 1999/2000) startats för att stärka integrationen mellan teori och praktik, bl.a. inom ramen för Samarbetskommittén för socionomutbildningar i Sverige, men det finns fortfarande (utvärderingen 2002) ett avstånd mellan de teoretiska och praktiska momenten i utbildningen, vilket är ett problem, särskilt i en professionsinriktad utbildning. Bedömarna menar att teoriansknytningen i praktiken har förbättrats medan det omvända inte sker i någon större omfattning. Utbildningens låga medelstillsdelning anges i utvärderingsrapporten som en trolig bidragande orsak till den svaga integrationen mellan teori och praktik. Detta gäller kanske särskilt praxisanknytningen av de teoretiska momenten eftersom praktiska moment ofta kräver mer resurser än teoretiska. Bland uppföljningssvaren finns i alla fall exempel på hur man gör för att praxisanknyta undervisningen. Att låta verksamheten komma in i undervisningssalen är ett sätt. Växjö skriver till exempel att man hämtar föreläsare från socialtjänsten. Umeå har infört valbara temakurser med fältanknytning vilket innebär att adjungerade socialarbetare undervisar tillsammans med de ordinarie lärarna. Örebro berättar att de har haft möjlighet att anställa två adjunkter med klinisk kompetens vilket förstärker de praktiska momenten i undervisningen. Ytterligare andra har planer: Malmö har som målsättning att samtliga kurser ska innehålla praktiska och/eller tillämpade moment. Högskolan Väst likaså, den har kopplat ett utvecklingsprojekt till sin forskningsprofil om arbetsintegrerat lärande. Utvecklingsprojektet syftar till att praxisanknyta och arbetsintegrera samtliga kurser i programmet. De professionsspecifika momenten var i de flesta utbildningar underdimensionerade påpekade bedömarna i den tidigare utvärderingen, och bedömarna i 2002 års utvärdering kunde inte se att situationen egentligen förändrats. De moment som åsyftas här är sådant som samtalsmetodik, utveckling av självkännedom och empatisk förmåga. Institutionen i Kalmar har arbetat relativt mycket med det här, enligt deras uppföljningssvar. De menar att den personliga utvecklingen är en form av färdighetsträning för en blivande socionom. De reflekterande momenten, övning i att arbeta i grupp, presentations- och samtalsmetodik m.m. är olika sätt att arbeta med den personliga utvecklingen, och institutionen beskriver hur de har lagt in sådana moment i utbildningen. Malmö har startat något som de kallar reflexionsgrupper där studenter tillsammans med lärare reflekterar över undervisningens innehåll och kopplingen till den personliga och professionella utvecklingen. Det finns fler exempel på hur man ute på institutionerna arbetar för att stärka integrationen mellan praktik och teori. Allt har inte tagits upp här. Fyra av institutionerna har inte kommenterat frågan om den enligt bedömarna generellt sett svaga kopplingen mellan praktik och teori.

Utbildningens expansion

En kraftig expansion av socionomutbildningen har skett mellan utvärderingen 1999/2000 och utvärderingen 2002. Därefter har ytterligare ett antal lärosäten beviljats rätt att utfärda socionomexamen: Linköpings universitet 2003,

högskolan i Kalmar 2005, högskolan i Kristianstad, Karlstads universitet och Högskolan i Gävle 2006 och Uppsala universitet i januari 2008.

Bedömarna ser en rad implikationer som en följd av expansionen. Efterfrågan på socionomer är för närvarande god och kommer troligen vara fortsatt god med tanke på den höga medelåldern bland yrkesverksamma socionomer, skriver bedömarna samtidigt som de påpekar att de prognoser som gjorts inte i tillräcklig omfattning tagit hänsyn till den expansion som skett och fortsätter att ske.

Vidare tar bedömarna upp lärarförsörjningen samt balansen mellan grundutbildning och forskning som problemområden. Det är uppenbart att de rekryteringssvårigheter som bedömarna noterade i samband med utvärderingen riskerar att öka i takt med en kraftfull expansion. Det är också viktigt för ämnesområdets utveckling samt för forskningsanknytningen i grundutbildningen att det finns balans mellan grundutbildning och forskning. Bedömarna hävdade i sin rapport att det inte är möjligt med den expansionstakt som hittills uppvisats. Ytterligare en sak som bedömarna tar upp är tillgången på praktikplatser. Konkurrensen om praktikplatser riskerar att skärpas ytterligare i takt med att utbildningsvolymen ökar.

En uttalad rekommendation i utvärderingen 2002 är att lärosätena allvarligt bör överväga en dämpning av expansionstakten och, vid de större lärosätena, (om möjligt) en minskning av redan befintliga utbildningsplatser.

Sju av de tretton utvärderade lärosätena kommenterar inte frågan om dimensioneringen eller de möjliga konsekvenser av utbildningsexpansionen som bedömarna ser. Övriga respondenter berör frågan på olika sätt. Lunds universitet och Malmö högskola diskuterar och problematiserar de implikationer av expansionstakten som bedömarna lyfter fram i rapporten och de båda lärosätena är överens om att expansionen av socionomutbildningen varit (och är) starkast i södra Sverige, särskilt i Malmö/Lund-regionen. Högskolan Kristianstad skriver, utan att utveckla det vidare, i sina uppföljningssvar att ”arbetsmarknadsskäl talar enligt vår mening starkt för att en socionomutbildning etableras i Nordöstra Skåne”. Göteborgs universitet och Umeå universitet har inte tagit till sig rekommendationen med motiveringen att de har fortsatt högt söktryck. De diskuterar lärarförsörjning och balansen mellan forskning och grundutbildning men inte i relation till utbildningens starka expansion.

Internationella och etniska aspekter

Bedömargruppen påpekar att de internationella aspekterna bör bli mer framträdande i de flesta utbildningarna. Internationella och/eller komparativa frågeställningar, kurslitteratur på andra språk än svenska samt hela kurser på engelska är enligt bedömarna möjliga vägar att föra in internationella aspekter i utbildningen. De menar att de möjligheter till studier och praktik utomlands som erbjuds vid samtliga institutioner i praktiken endast berör en liten andel av studenterna, då en stor studentgrupp har familjeförhållanden som begränsar möjligheterna. Åtta av institutionerna har tagit upp frågan om internationella

aspekter, och de beskriver att man har startat en eller ett par kurser på engelska, infört mer internationell kurslitteratur samt har någon kurs som tar upp komparativa studier. Två av institutionerna satsar på webben; vid den ena har en internationell nätkurs startats och vid den andra institutionen utvecklar man möjligheter för studenterna att via webben få internationella kontakter. Om etnicitet och etniska relationer skriver bedömarna: "Det borde, enligt vår mening, inte vara möjligt att utbilda socialarbetare utan att särskilt uppmärksamma dessa frågor. Förhållanden som rör etnicitet och mångfald är så viktiga att de bör genomsyra alla utbildningar." Stockholm, Malmö och Mitthögskolan omnämns för att de har utvecklat speciella inriktningar mot mångkulturellt och interkulturellt socialt arbete. Malmö skriver i uppföljningssvaren att de ämnar föra in dessa aspekter även i övriga utbildningsinriktningar. I övrigt diskuteras inte detta i uppföljningssvaren.

Genus och jämställdhet

När det gäller fördelningen män och kvinnor bland studenter i utbildning för socialt arbete så dominerar kvinnorna stort. Bedömargruppen skriver i utvärderingsrapporten att medvetenheten om detta är hög vid institutionerna samt att olika åtgärder genomförs för att försöka öka andelen män i utbildningen. Endast marginella resultat kan skönjas av dessa åtgärder. Det krävs grundläggande förändringar i samhället som kan utmana rådande föreställningar om manligt och kvinnligt studie- och yrkesval för att någorlunda könsbalans i socionomutbildningar ska uppnås, menar bedömarna. Tre av institutionerna tar upp frågan i sina uppföljningssvar och beskriver hur de arbetar med jämställdhet och genus. Att så få tar upp frågan beror troligen på frågans komplexitet och svårigheterna att trots ansträngningar nå resultat.